

Ю. Я. ЄЛІН

Наші зелені скарби

ають-
орис-
них,
дають
ші —
ефі-
ютах,
арбу-
і рос-
дників
навіть
ітومه-
уйну-

и зе-
тарод-

знань
огічні
я від-
ослин
ь гос-

харчо-
х рос-
рлення
ня та
корис-

КИЇВ
«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1986

41.8
Є51

ЕЛИН Е. Я. Наши зеленые сокровища. — К.: Рад. шк., 1986. — 208 с., ил. — 70 к. 150 000 экз.

В книге описано более 100 видов дикорастущих пищевых, технических, лекарственных и других растений, которые встречаются на территории УССР и используются человеком. Охарактеризованы особенности их строения, показано хозяйственное значение. Подчеркивается необходимость рационального сбора и охраны природного растительного сырья.

Предназначается для учащихся общеобразовательной школы.

Рукопис рецензували: член-кор. АН УРСР Є. М. Кондратюк (м. Донецьк) та вчитель біології Д. А. Демчук (Львівська обл.).

Є 4802020000 — 255 414 — 86
M210(04) — 86

© Видавництво
«Радянська
школа», 1986 р.

ВСТУП

Чимало дикорослих рослин, що зустрічаються на території України, людина використовує для своїх потреб. Одні з них, скажімо, ягідні, плодові, горіхоплідні, дають сировину для харчової промисловості, інші — для фармацевтичної, парфюмерної та ефіроолійної. У лісах, на полях, луках, болотах, у степах зустрічаються медоноси, фарбувальні, кормові, лікарські та декоративні рослини. Є й такі, що відлякують шкідників сільськогосподарських культур і навіть згубно діють на них (інсектицидні). Фітомедіоративні рослини захищають від руйнування схили ярів, береги річок тощо.

Ми називаємо всі ці рослини нашими зеленими скарбами. Вони мають велике народногосподарське значення.

Використання рослин вимагає певних знань про їх будову, біологічні й екологічні особливості. Дуже важливо навчитися відрізняти в природі види корисних рослин від схожих на них, що не знаходять господарського застосування.

Вивчення видового складу основних харчових, лікарських, технічних, медоносних рослин у навколишній природі, виявлення особливостей їх зростання, поширення та орієнтовних запасів — цікава й дуже корис-

на справа для учнів. Ця робота сприяє за-
своєнню навчального матеріалу з ботаніки,
вивченню природи рідного краю, дає мож-
ливість поповнити новими видами дико-
рослих корисних рослин шкільну навчально-
дослідну ділянку.

Сподіваємося, що наша книжка допоможе
у вивченні рослин своєї місцевості. З неї
ви дізнаєтеся, де росте та чи інша рослина,
коли цвіте, яка її будова, господарське зна-
чення. Щоб краще орієнтуватися в книжці,
рослини описано в алфавітному порядку за
їхніми українськими назвами, наведено по-
кажчики назв. Правила збирання, первинної
переробки та охорони дикорослих корисних
рослин орієнтують на якісну заготовівлю рос-
линної сировини й на її раціональне вико-
ристання.

Конституція СРСР зобов'язує кожного гро-
мадянина нашої країни берегти природу,
охороняти її багатства. Юні друзі, дбайливо
ставтеся до наших зелених скарбів. Постійно
пам'ятайте про необхідність збереження і
відновлення природних запасів рослинної
сировини.

ОПИС РОСЛИН

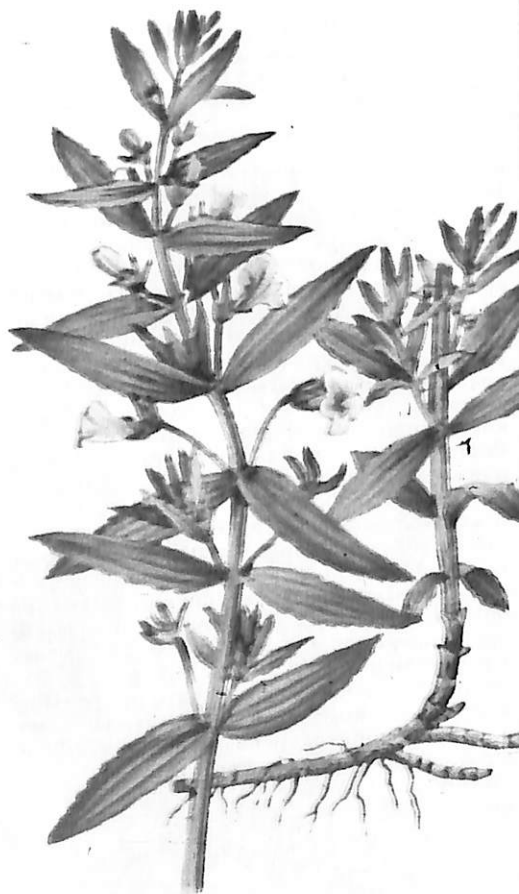
АВРАН ЛІКАРСЬКИЙ
АВРАН ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
GRATIOLA OFFICINALIS L.

Родина ранникові

Багаторічна трав'яниста рослина 15–50 см заввишки, з прямостоячим, простим або розгалуженим, угорі чотиригранним стеблом. Листки супротивні, сидячі, ланцетні, дрібнопилчасті з трьома поздовжніми жилками. Квітки неправильні, пазушні, одиничні, на довгих квітконіжках, з двома приквітками. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткова. Віночок майже двогубий з жовтуватою трубкою та білим з фіолетовими жилками відгином. Чашечка 5-роздільна. Тичинок 4, 2 з них — нерозвинені. Маточка одна з дволопатевою приймочкою. Плід — багатонасінна, широкояйцевидна коробочка. Цвіте у червні — вересні. Росте часто групами, на заплавах та суходільних вологих луках, по берегах річок майже по всій території УРСР, проте на півдні степової зони і в Криму — рідко.

Лікарська рослина. Препарати з трави аврана використовують як проносний, глистогінний, серцевий засіб.

Збирають траву під час цвітіння, зрізаючи її ножем або серпом. Сушать на горіщі або під наметом.

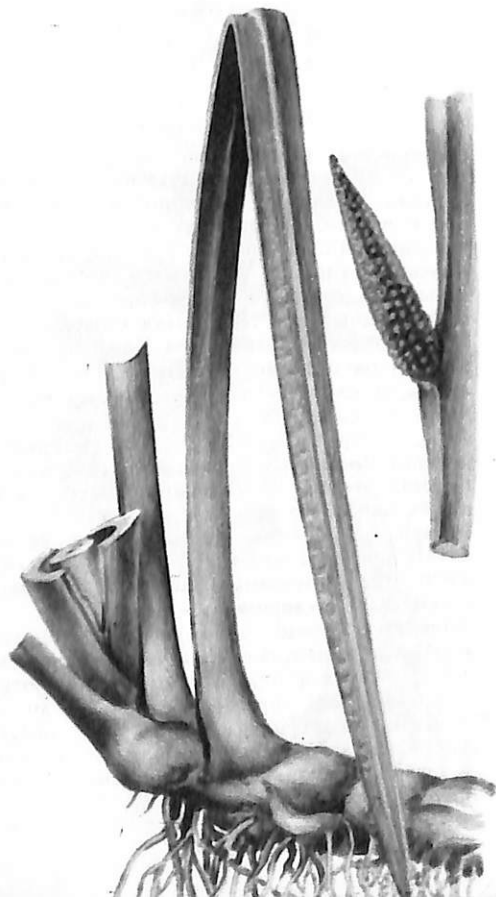
АІР ЗВИЧАЙНИЙ
АІР ОБЫКНОВЕННЫЙ
ACORUS CALAMUS L.

Родина ароїдні

Багаторічна трав'яниста висока рослина 80—120 см заввишки, з товстим повзучим червоно-бурим кореневищем. Стебло прямо-стояче, сплюснуте. Листки лінійно-мечовидні, довгі (до 50—60 см завдовжки), голі, цілокраї, по краю звичайно хвилясті. Квітки маленькі, невиразні, з шестичленною оцвітиною, зеленувато-жовті, численні, зібрані у циліндричне верхівкове м'ясисте суцвіття — початок. Розмножується вегетативно. Цвіте у червні — липні. Вся рослина (а особливо кореневище) має приємний сильний запах. Ростає на болотах, по берегах річок, ставків майже по всій території УРСР. Часто утворює великі зарості.

Лікарська рослина. Кореневища викопують улітку або восени під час підсихання боліт та лук. Очищені кореневища промивають у воді, розрізають і після пров'ялювання на повітрі сушать під наметом або в сушарці при температурі 30—35 °С. Перед сушінням з кореневищ ножем знімають кору.

Збираючи кореневища айру, для природного поновлення його заростей, слід залишати в ґрунті дрібні кореневища з корінцями. Повторне збирання кореневищ на тому самому місці можливе лише через 5—8 років.

АЛТЕЯ ЛІКАРСЬКА
АЛТЕЙ ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
ALTHAEA OFFICINALIS L.

Родина мальвові

Багаторічна трав'яниста, 50-150 см заввишки, густоволосиста рослина з прямостоячим стеблом та коротким, товстим кореневищем, що переходить у м'ясистий, товстий корінь. Листки чергові, яйцевидні, черешкові, нижні 3—5-лопатеві. Квітки правильні, блідо-рожеві, п'ятичленні, зібрані у китицевидно-волотисте суцвіття. Оцвітина подвійна, роздільнопелюсткова. Чашечка з 8—9-роздільною підчашечкою. Пелюсток — 5. Тичинок, зрослих між собою у трубочку, багато. Маточка одна, з багатьма стовпчиками.

Плід — збірна сім'янка. Цвіте в червні — вересні. Роста групами на вологих луках, по берегах річок, у заболочених місцях, чагарниках майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. Препарати з кореня алтеї використовують як відхаркувальний засіб та протизапальний при лікуванні шлункових захворювань.

Збирають корені, викопуючи їх лопатою, восени або напровесні. Очищені від землі та дрібних корінців корені промивають у холодній воді, пров'ялюють 2—3 дні на повітрі, розрізають на окремі шматки 30—40 см завдовжки, знімають ножом кору й сушать на горищі, під наметом або в сушарці при температурі 30—35 °С.

БАГНО ЗВИЧАЙНЕ
БАГУЛЬНИК БОЛОТНЫЙ
LEDUM PALUSTRE L.

Родина вересові

Вічнозелений кущ 0,5—1,25м заввишки з черговими шкірястими довгасто-лінійними або лінійними листками із загорнутими донизу краями. Зверху листки темно-зелені, блискучі, голі. Зісподу іржаві, повстисті. Молоді гілочки також іржаві й повстисті. Квітки білі, правильні, з подвійною, 5-членною оцвітиною, на довгих квітконіжках, зібрані у верхівкові щитковидні суцвіття, запашні, як і вся рослина. Плід — повстисто-опушена коробочка. Цвіте у травні — червні. Ростає в заболочених соснових та мішаних лісах, на сфагнових болотах і торфовищах Полісся, Прикарпаття та Карпат. Часто утворює суцільні зарості. Рослина лікарська. На ліки збирають пагони з квітками, зрізаючи їх ножем, секатором або серпом. Сушать на горищі, під наметом або в сушарці при температурі до 30 °С. Багно також медоносна та інсектицидна рослина. Його здавна застосовують для відлякування і знищення шкідливих комах. Усі частини рослини отруйні, тому під час збирання та сушіння її треба бути обережним. Рослина потребує охорони. Особливо в зв'язку з осушенням лісових торфових боліт.

БАРБАРИС ЗВИЧАЙНИЙ
БАРБАРИС ОБЫКНОВЕННИЙ
BERBERIS VULGARIS L.

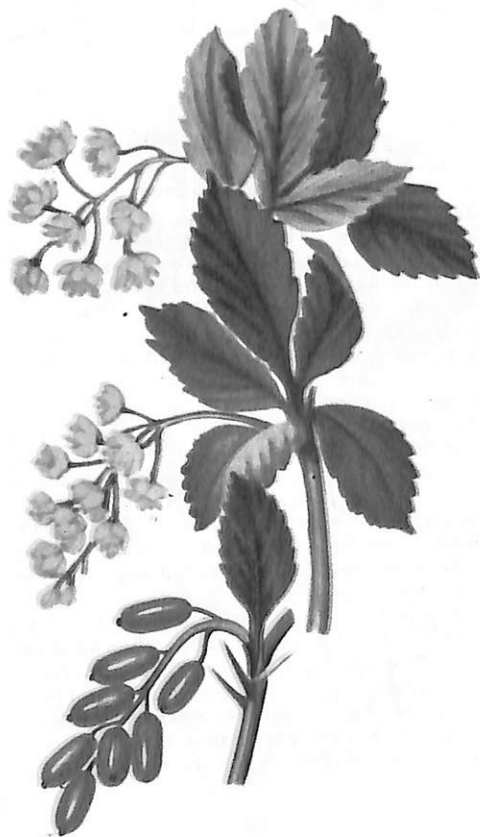
Родина барбарисові

Гіллястий, розлогий, колючий 1,2–2,5 м заввишки кущ з черговими, цілієними, овальними або оберненояйцевидними, зубчастопилчастими, кислими на смак листками. Квітки невеликі, жовті, з подвійною 6-членною оцвітинуою, зібрані на верхівках пагонів у пониклі китиці. Цвіте у травні – червні. Плід – видовжена, червона, кисла ягода, досягає у вересні. Розсіяно росте на узліссях, по чагарниках, у підліску хвойних та мішаних лісів по всій території УРСР.

Харчова та лікарська рослина. Збирають плоди, на ліки – листки і корені.

Препарати з листків та коренів рослин застосовують у медицині як кровоспинний, жовчогінний та глистогінний засіб.

Листки збирають під час цвітіння, сушать на горіщі, під наметом. Корені заготовляють навесні або восени, обережно викопуючи їх лопатою, очищають від ґрунту, дрібних корінців, промивають у холодній воді, розрізають на шматки завдовжки 2 см, сушать, як і листки. Барбарис також добра медоносна, фарбувальна та декоративна рослина. Його нерідко культивують у садах, парках, лісопарках.

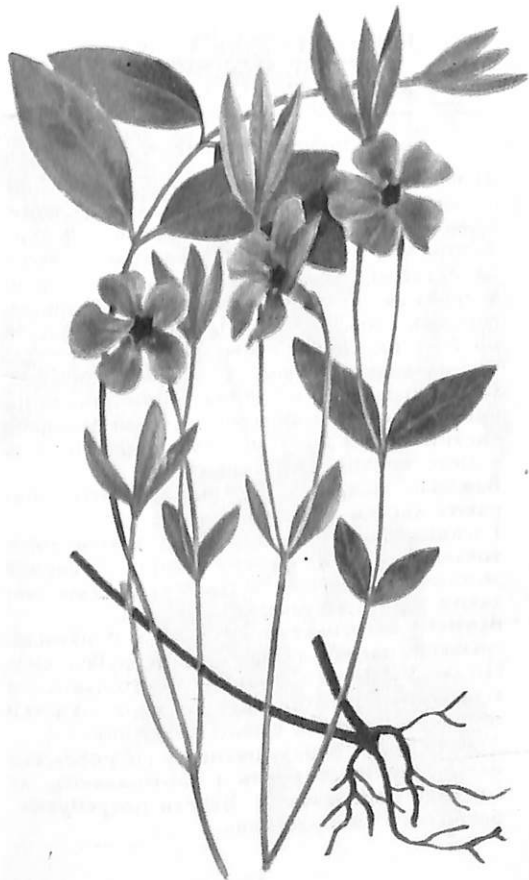
БАРВІНОК МАЛИЙ
БАРВІНОК МАЛЫЙ
VINCA MINOR L.

Родина барвінкові

Гіллячий, 30—60 см заввишки, вічнозелений напівкущик з повзучими пагонами. Листки супротивні, шкірясті, цілокраї, зверху блискучі. Квітки сині, поодинокі, пазушні, правильні, лійковидні, 5-членні. Цвіте в травні — червні. Плід — листянка. Росте у листяних лісах, часто утворюючи на великих площах суцільні зарості. Поширений у Карпатах, на західному Поліссі, у лісостеповій та західній степовій зонах.

Лікарська рослина. На ліки збирають надземну частину (траву). Препарати з неї регулюють кров'яний тиск, поліпшують роботу серця, розширюють судини мозку тощо. Збирають траву навесні або на початку літа під час цвітіння, зрізаючи ножом або серпом. Сушать на горіщі або під наметом. Рослину не можна виривати з кореневищем — це призводить до її винищення. Збирати рослини повторно на тому самому місці можна лише через 3 роки.

За морфологічними ознаками на барвінка малого схожий барвінок трав'янистий (*V. herbacea* W. K.), але листки його на зиму опадають. Лікарського значення він не має. Барвінки відомі як дуже гарні декоративні рослини, які широко культивують. Потребують бережного ставлення.

БЕРЕЗА БОРОДАВЧАСТА
БЕРЕЗА ПОВИСЛАЯ
BETULA PENDULA ROTH

Родина березові

Дерево 10—25 м заввишки з ажурною, добре розвиненою кроною й повислими гілками. Кора біла, гладенька, біля основи стовбура чорно-сіра, з глибокими тріщинами. Квітки одностатеві, маленькі, невиразні, зібрані в сережки. Рослина однодомна. Тичинкові сережки довгі, пониклі, жовті, містяться по 2—3 на кінцях гілок. Маточкові сережки маленькі, зелені, з трьома квітками. Плід — горішок з двома перетинчастими крильцями. Цвіте у квітні — травні. Утворює чисті й мішані лісові насадження на Поліссі, у лісостеповій зоні, Карпатах.

Важлива лікарська рослина. На ліки збирають листки та бруньки.

Рослина має міцну деревину, з якої виготовляють меблі, фанеру тощо. З берези дістають активоване вугілля та дьоготь, які також мають лікувальне значення.

Бруньки заготовляють узимку або навесні, зрізаючи пагони з ними під час рубок лісу. Після сушіння пагони обмолочують і відділяють бруньки від домішок. Листки збирають у травні, сушать у затінку.

Другий вид — березу пухнасту (*B. pubescens* Ehrh.) використовують і заготовляють, як і березу бородавчасту. Берези потребують бережного використання.

БЛЕКОТА ЧОРНА
БЕЛЕНА ЧЕРНАЯ
HYOSCIAMUS NIGER L.

Родина пасльонові

Дворічна трав'яниста рослина 30—60 см заввишки, з поодиноким клейким, залозистим опушеним стеблом. Листки довгастояйцевидні, зубчасті, нижні — в розетці, стеблові — чергові. Квітки досить великі, брудножовтуваті, з темними фіолетовими жилками, зібрані в густі багатоквіткові облістнені завійки. Оцвітина подвійна. Чашечка трубчасто-дзвоникувата, з 5 гострими зубцями. Віночок лійковидний, зрослий, з 5-лопатеvim відгином. Тичинок 5. Маточка одна, з головчастою приймочкою. Цвіте з червня по серпень. Плід — багатонасінна коробочка з кришечкою. Рoste звичайно групами на смітниках, біля доріг, як бур'ян на городах, полях, у садах по всій території УРСР, особливо у лісостеповій і степовій зонах. Лікарська рослина. Збирають листя. Препарати з нього використовують як беззаспокійливий та протиспазматичний засіб. Розеткові листки однорічних рослин збирають восени, стеблові з дворічних — під час цвітіння рослини. Сушать на горіщі або під наметом, проте краще сушити у сушарці після пров'ялювання при температурі 40—45 °С. Вся рослина дуже отруйна, тому під час збирання та сушіння її треба бути обережним.

БОБІВНИК ТРИЛИСТИЙ
ВАХТА ТРЕХЛИСТНАЯ
MENYANTHES TRIFOLIATA L.

Родина бобівникові

Багаторічна трав'яниста болотна рослина 15–30 см заввишки, з товстим вузлуватим кореневищем. У верхній частині її розвивається 3–5 листків та квіткова стрілка. Листки чергові, складні, трійчасті, цілокраї, довгочерешкові. Квітки правильні, блідо-рожеві або білі, п'ятичленні, зібрані у верхівкову китицю. Плід – коробочка. Цвіте у травні – червні. Росте на болотах, заболочених луках, у вільшняках. Поширена по всій території УРСР.

Рослина лікарська. Збирають листя. Препарати з нього використовують у медицині для збудження апетиту, поліпшення травлення, як жовчогінний, проносний та заспокійливий засіб.

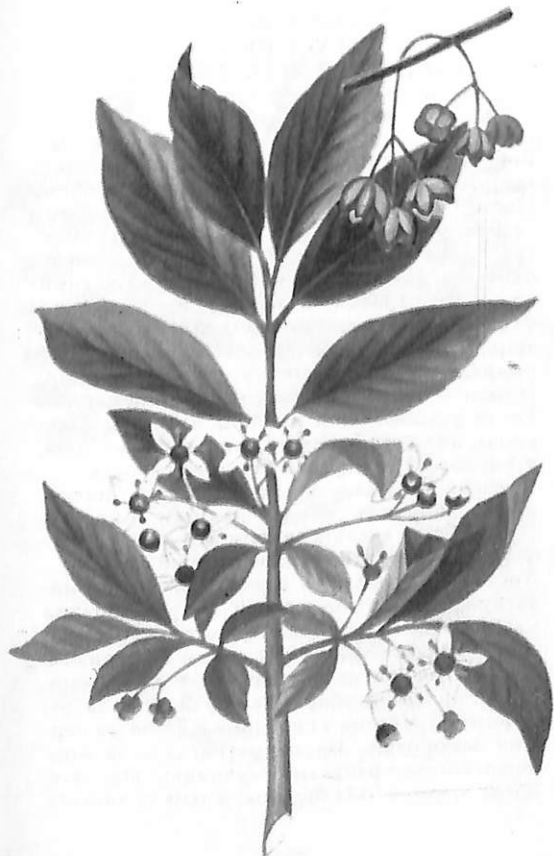
Листки збирають без черешків під час або після цвітіння, зрізаючи їх ножем або серпом. Сушать після попереднього провялювання, на горіщі, під наметом або в сушарці при температурі 50–60 °С. Бобівник – медоносна та фарбувальна рослина. У зв'язку з осушенням боліт потребує бережного використання.

БРУСЛИНА БОРОДАВЧАСТА
БЕРЕСКЛЕТ БОРОДАВЧАТЫЙ
EUONYMUS VERRUCOSA SCOP.

Родина бруслинових

Кущ 1—3 м заввишки із зеленими або коричневими гілками, густо вкритими чорно-бурими бородавками. Листки супротивні, яйцевидні або овальні, голі, дрібнопилчасті, короткочерешкові. Квітки дрібні, зеленувато-буруваті, чотиричленні, містяться по 3 в пазухах листків. Плід — рожево-червона коробочка з 4—6 чорними, блискучими насінинами. Цвіте у травні — червні. Ростає у підліску листяних та мішаних лісів розсіяно майже по всій території УРСР. Культивується як важливий гутаперчонос. З кори коренів добувають гутаперчу. Її заготовляють з 8—10-річних рослин, переважно восени. Знімають кору з коренів, не менших 5 мм у діаметрі. Кора знімається краще після запарювання коренів у гарячій воді. Сушать кору під наметом або в приміщенні, що добре вентиляється. Бруслина також ціниться як фарбувальна та декоративна рослина. Деревина у бруслини тверда, легка, щільна, з неї виробляють різні дрібні вироби. Поряд з бруслиною бородавчатою часто росте бруслина європейська (*E. europaea* L., див. малюнок), яка має таке саме практичне значення.

БРУСНИЦЯ
БРУСНИКА
VACCINIUM VITIS IDAEA L.

Родина брусничні

Вічнозелений, 10—25 см заввишки, сланкий кущик з довгим повзучим кореневищем. Пагони прямостоячі, з черговими яскраво-зеленими, шкірястими листками із загорнутими донизу краями. Листки гладенькі, блискучі, зісподу з маленькими залозистими крапками. Квітки невеликі, з білою або блідо-рожевою дзвониковидною оцвітиною, зібрані на верхівках пагонів у малоквіткові пониклі китиці. Цвіте у травні — червні. Плоди — червоні ягоди, досягають у серпні. Росте у хвойних та мішаних лісах, на галявинах, полонинах Полісся, лісостепової зони, у Карпатах, де нерідко утворює зарості. Харчова та лікарська рослина. Для споживання збирають плоди, на ліки — листки. Препарати з листків використовують у медицині як сечогінний і жовчогінний засіб. Листки заготовляють вручну навесні до початку цвітіння або восени після збирання плодів. Під час збирання листків брусничі забороняється зривати їх разом з пагонами. Сушать листки на горіщі або під наметом. Ягоди брусничі збирають вручну або за допомогою гребінця з середини серпня до перших заморозків. Брусниця нагадує за морфологічними ознаками мучницю, від якої, проте, відрізняється будовою плодів та листків.

БУЗИНА ЧОРНА
БУЗИНА ЧЕРНАЯ
SAMBUCUS NIGRA L.

Родина жимолостеві

Гіллястий кущ 3—6 м заввишки, з великими непарноперистими листками, які, коли їх розтерти, мають неприємний запах. Квітки дрібні, жовтувато-білі з 5-членною оцвіткою, зібрані у щитковидні волоті. Цвіте у травні — червні. Плоди — чорно-лілові кістянки, досягають у серпні. Роста майже по всій території УРСР у підліску листяних і мішаних лісів, у чагарниках, на узбіччях лісових доріг.

Рослина лікарська та харчова. Збирають квітки та плоди.

Плоди бузини чорної мають характерний солодко-кислий смак і своєрідний аромат. Вони широко використовуються для виготовлення повидла, желе, киселів, мармеладу, начинок для цукерок, пирогів тощо. З пелюсток квіток варять ароматне, смачне варення. Препарати з квіток і плодів — добрий потогінний і сечогінний засіб. Плоди бузини використовують як харчовий барвник, а також для фарбування шовкових тканин. Квітки заготовляють під час цвітіння, зрізаючи ножем або секатором цілі суцвіття. Сушать на горищі або під наметом. Достиглі плоди зрізають також гронами. Після провялювання їх сушать у печі або сушарці при температурі 60—65 °С. Бузина чорна медоносна та декоративна рослина.

БУК ЛІСОВИЙ
БУК ОБЫКНОВЕННЫЙ
FAGUS SYLVATICA L.

Родина букові

Дерево 20—40 м заввишки, з добре розвиненою кроною та гладенькою сріблясто-сірою корою. Листки чергові, яйцевидні, цілокраї, зверху темно-зелені, зісподу світліші. Квітки одностатеві, невиразні. Рослина однодомна. Тичинкові квітки зібрані в головчасті суцвіття, маточкові — по 2—4. Цвіте у квітні — травні. Плід — блискучий, тригранний горішок, оточений коробочкоподібною мисочкою, яка під час достигання у вересні — жовтні розтріскується на 4 лопаті. Лісоутворююча порода гірських лісів Карпат та Прикарпаття.

Цініться як деревинна, харчова, а також лікарська рослина. Міцна, тверда, водостійка деревина бука добре полірується й широко використовується для виробництва меблів, фанери, паркету. З горішків бука виготовляють кондитерські вироби, сурогат кави, а також приємну на смак олію. З деревини бука сухою перегонкою добувають буковий дьоготь і креозот, які застосовують у медицині. Кора і листки містять дубильні речовини. Бук здавна цініться як декоративна рослина в парковому будівництві та утворенні живоплотів.

У лісах Криму росте бук східний (*F. orientalis* Lipsky), який має таке ж практичне значення, як і бук лісовий.

БУРКУН ЛІКАРСЬКИЙ
ДОННИК ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
MELILOTUS OFFICINALIS (L.) PALL.

Родина бобові

Дворічна, досить висока, 30—80 см заввишки рослина із стрижневим розгалуженим коренем, голим прямостоячим стеблом, черговими трійчастими листками. Окремі листочки оберненояйцевидні або довгастоланцетні, по краю дрібнозубчасті. Середній листочок має довший черешок. Квітки невеликі, зібрані в багатоквіткові пазушні китиці. Оцвітина подвійна, роздільнопелюсткова. Чашечка 5-зубчаста. Віночок жовтий, метеликовий. Тичинок 10, 9 з них зрослися в трубочку. Плід — голий, яйцевидний біб. Цвіте в червні — серпні. Росте біля доріг, на узліссях, схилах, лісових галявинах майже по всій УРСР. Іноді утворює великі зарості. Рослина лікарська. На ліки збирають надземну частину (траву) у фазі цвітіння, зрізаючи ножом або серпом верхівки пагонів. Сушать на горищі або під наметом. З молодих листків готують перші страви, салати, компоти. Суцвіття буркуна застосовують у парфюмерній промисловості. Буркун ціниться також як гарний медонос та кормова рослина.

Разом з буркуном лікарським часто росте буркун білий (*M. albus* Medik.), що відрізняється білими квітками. Як лікарську рослину його не використовують.

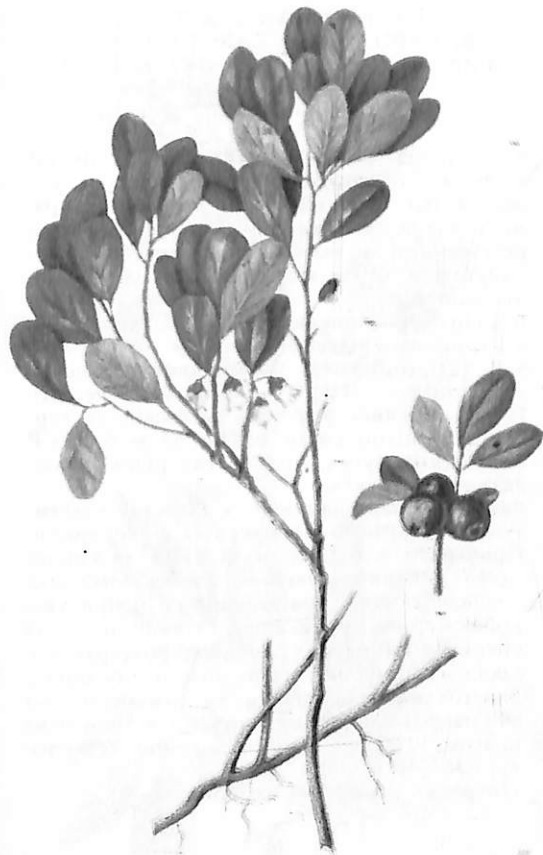
БУЯХИ, ЛОХИНА
ГОЛУБИКА
VACCINIUM ULIGINOSUM L.

Родина брусничні

Розгалужений кущ заввишки 30–120 см. Листки чергові, тонкі, еліптичні, цілокраї, зісподу сизо-зелені з виступаючими жилками, на зиму опадають. Квітки невеликі, білувато-рожеві, пониклі, з 4–5-членною оцвітиною, містяться по 2–3 на верхівках пагонів. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткова, 5–4-членна. Віночок яйцевидно-гличиковидний. Тичинок 8–10. Маточка одна. Цвіте у травні. Плоди — овальні, грушовидні або кулясті сині ягоди з сизим нальотом, досягають у липні. Ростає в заболочених хвойних і мішаних лісах, на торфових болотах на Поліссі й у Карпатах, де часто утворює зарості.

Рослина харчова. Плоди буюхів їдять свіжими або готують з них варення, джеми, компоти, киселі, сушать тощо. У народній медицині ягоди та листки буюхів використовують при хворобах серця та як проносний засіб. Ягоди збирають вручну, сушать у печі або сушарці при температурі 40–55 °С. Свіжі зберігаються 2–3 дні.

Рослина потребує бережного використання та охорони, особливо в зв'язку з осушенням лісових боліт.

ВАЛЕРІАНА ЛІКАРСЬКА
ВАЛЕРИАНА ЛЕКАРСТВЕННАЯ
VALERIANA OFFICINALIS L. [s. l.]

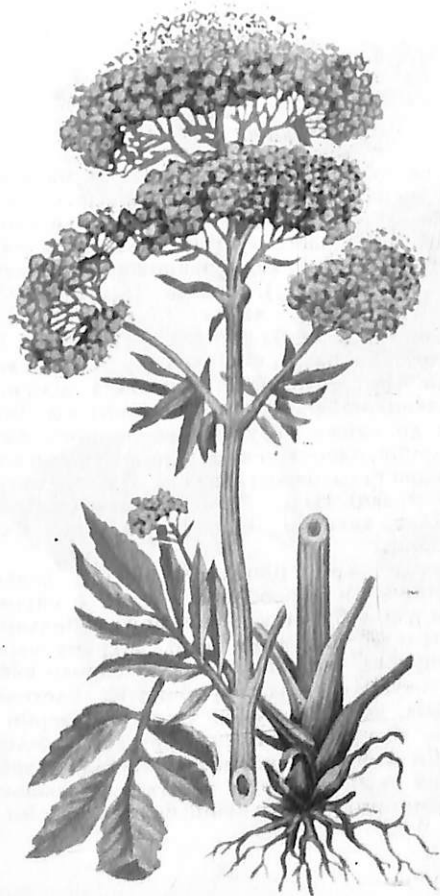
Родина валеріанові

Багаторічна трав'яниста рослина 50—100 см заввишки, з вертикальним кореневищем, яке має багато корінців. Стебло поодиноке, прямостояче, з супротивними непарноперисторозсіченими листками. Квітки невеликі, червонуваті або білі, зібрані в густі щитковидні суцвіття.

Віночок зрослопелюстковий, ліjkовидний, з 5-лопатеvim відгином, тичинок — 3, маточка з 3 (2)-роздільною приймочкою. Чашечка малопомітна. Цвіте у червні — серпні. Плід — сім'янка з чубком волосків на верхівці. Розсіяно росте майже по всій УРСР на вологих луках, по берегах річок, узліссях, у вільшняках.

Важлива лікарська рослина. Рослину культивують. Збирають кореневища з коренями. Препарати з підземної частини валеріани здавна використовують як заспокійливий, протиспазматичний, тонізуючий засіб при хворобах серця. Кореневища та корінці мають специфічний запах, особливо розтерті. Валеріана ефіроолійна та медоносна рослина. Заготовляють кореневища з коренями восени або напровесні, промивають, пров'ялюють на повітрі і сушать у сушарці при температурі 35—40 °С.

Потребує посиленої охорони.

ВЕРБИ
ИВЫ
SALIX L.

Родина вербові

Серед кущів і дерев, що ростуть на вологих місцях, по берегах і в заплавах річок, на болотах, у підліску мішаних та листяних лісів УРСР, часто зустрічаються різні види верб. З деревних видів найпоширеніші верба біла (*S. alba L.*), козяча (*S. caprea L.*, див. малюнок), ламка (*S. fragilis L.*), з кущових — верба попеляста (*S. cinerea L.*) та прутовидна (*S. viminalis L.*). Листки всіх видів верб черешкові, чергові, з цілісною пластинкою, цілокраї або пилчасті, від лінійних до майже округлих за формою. Квітки дрібні, одностатеві, невиразні, зібрані в тичинкові та маточкові сережки. Цвітуть у червні — травні. Плід — багатонасінна коробочка. Важливі технічні, медоносні й танідоносні рослини.

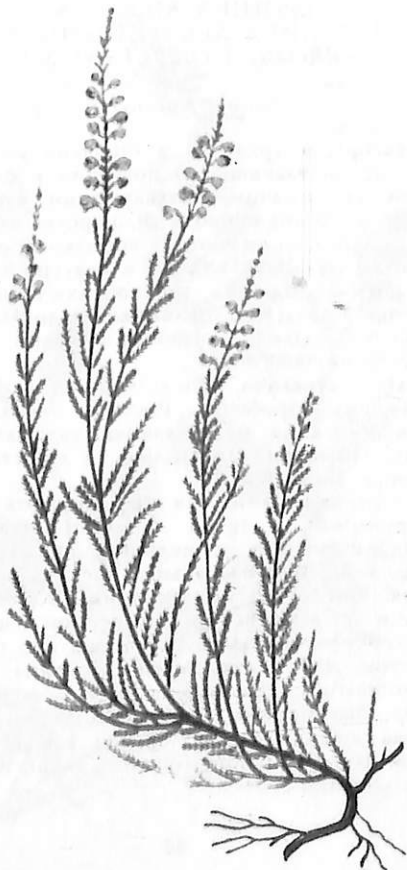
Кора з верб: попелястої, білої, ламкої, прутовидної й особливо козячої є сировиною для добування найкращого дубильного екстракту. Ряд видів верб, зокрема верба пурпурова, верба прутовидна, широко використовуються для виробництва плетених меблів, кошків, сумок тощо. Усі верби — гарні весняні медоноси. Кору верби білої і верби козячої використовують для фарбування тканин. Вербі ціняться в зеленому будівництві та залісненні берегів водойм.

ВЕРЕС ЗВИЧАЙНИЙ
ВЕРЕСК ОБЫКНОВЕННЫЙ
CALLUNA VULGARIS HILL.

Родина вересові

Вічнозелений, сланкий, дуже розгалужений, 30—60 см заввишки кущик з густооблиственными пагонами. Листки маленькі, супротивні, сидячі, коротколінійноланцетні, тригранні, коротковійчасті по краю. Квітки лілово-рожеві, дрібні, зібрані в однобокі довгі китиці, оцвітина 4-членна. Цвіте в липні — вересні. Плід — маленька куляста коробочка. Росте в хвойних і мішаних лісах на Поліссі та півночі лісостепової зони, на лісосіках, згарищах, зрубках, де часто утворює зарості. Верес добрий осінній медонос, а також кормова рослина. Квітки його дають багато нектару. У маловрожайні на сіно роки верес заготовляють на зиму для годівлі корів, коней, з нього виготовляють також кормове борошно. З квіток вереса готують ароматний чай. Траву вереса застосовують у народній медицині для лікування простуди, ревматизму, серцевих захворювань тощо. Молоді пагони мають фарбувальні та дубильні властивості. Цініться верес і як гарна невибаглива декоративна рослина.

ВЕРОНІКА ЛІКАРСЬКА
ВЕРОНИКА ЛЕКАРСТВЕННАЯ
VERONICA OFFICINALIS L.

Родина ранникові

Багаторічна трав'яниста опушена рослина, 15—30 см заввишки, з повзучим кореневищем та лежачим, розгалуженим стеблом. Листки цілісні, супротивні, шорсткі, еліптичні, зубчато-пилчасті, короткочерешкові. Квітки маленькі, зібрані у пазушні китиці. Цвітіна подвійна, зрослопелюстка. Чашечка 5-роздільна, пелюстки блідо-блакитні або блідо-лілові з темними жилками, трохи більші за чашечку.

Плід — стиснута, туповійчаста, залозисто-опушена коробочка. Росте в соснових і мішаних лісах, на галювинах, узліссях, зрубках. Поширена на Поліссі, в лісостеповій зоні, у Карпатах.

Лікарська рослина. На ліки збирають траву. Препарати з трави вероніки лікарської використовують у медицині як відхаркувальний і протизапальний засіб при шлунково-кишкових захворюваннях. Квітучі пагони зрізають ножом або серпом і швидко та обережно сушать на горіщі або під наметом. Добра декоративна рослина й весняно-літній медонос. Інші види цього роду — вероніка діброва (*V. chamaedrys L.*), вероніка колосиста (*V. spicata L.*), вероніка довголиста (*V. longifolia L.*) та ін. на ліки не збирають.

ВИШНЯ КУЩОВА, СТЕПОВА
ВИШНЯ КУСТАРНИКОВАЯ
GERASUS FRUTICOSA PALL.

Родина розові

Кущ 20—160 см заввишки з багатьма кореневищними паростками, утворює густі зарості, пагони висхідні або лежачі, слабо розгалужені. Молоді пагони зелені, старі — світло-коричневі, блискучі. Листки голі, шкірясті, за формою — від ланцетних до майже округлих. Квітки дрібні, білі, правильні, з подвійною 5-членною оцвітиною, зібрані по 3—4 у зонтиковидні суцвіття. Плоди — невеликі темно-червоні округло-довгасті кістянки. Цвіте в квітні — травні, плоди досягають у липні. Росте в степовій, лісостеповій зонах та на півдні Полісся на узліссях, біля доріг, по балках та схилах.

Харчова рослина. Плоди кисло-солодкі, приемні на смак. Вишня кущова високо ціниться і як рослина для заліснення ярів, крутосхилів і закріплення їх.

На західному Поліссі та в Криму по кам'янистих схилах, у заростях чагарників та листяних лісах росте близький до вишні кущової вид — вишня магалебська (*G. mahaleb Mill.*). Це великий кущ або деревце 4—7 м заввишки з дрібними чорними плодами, які використовують у харчовій та парфюмерній промисловості. Ціниться при закріпленні ярів та як підщепа для культурних сортів вишень.

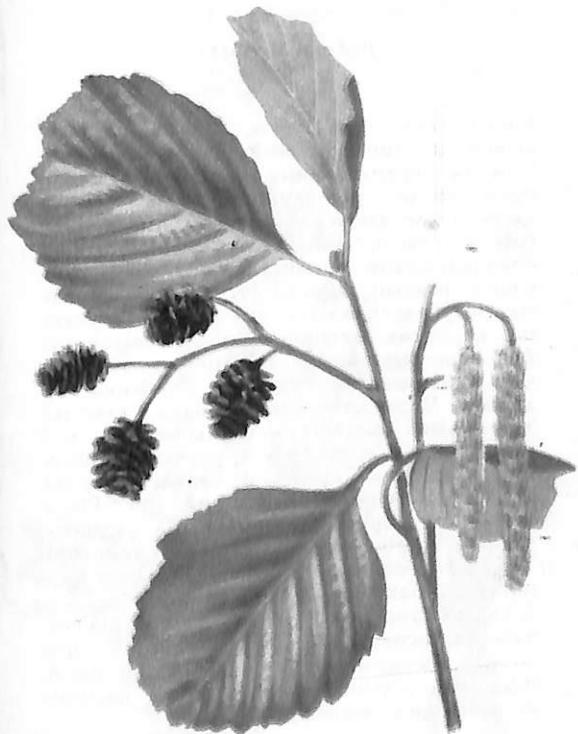
ВІЛЬХА КЛЕЙКА
ОЛЬХА КЛЕЙКАЯ
ALNUS GLUTINOSA GAERTN.

Родина березові

Струнке дерево 10—30 м заввишки з темно-бурою тріщинуватою корою, листки чергові, оберненояйцевидні або округлі, зубчасті, темно-зелені, блискучі, голі, черешкові, молоді листки, як і бруньки, клейкі. Квітки одностатеві, дрібні, невиразні, зібрані в сережки. Рослина однодомна. Тичинкові сережки кінцеві, темно-коричневі, пониклі; маточкові — короткі, овальні, зелені, після запилення утворюють так звані шишечки. Рoste на болотах, по берегах річок, біля джерел, утворюючи чисті й мішані насадження. Поширена майже по всій території УРСР, особливо на Поліссі.

Вільха має цінну деревину, легку, міцну, дуже стійку проти гниття. З неї роблять фанеру, колодязні зруби, меблі тощо. Кора містить багато фарбувальних і дубильних речовин. Лікарська рослина. На ліки заготовляють «шишечки». Їх збирають восени і взимку, особливо під час вирубування лісу. Сушать на горищі, під наметом, у сушарці або печі при температурі 50—60 °С. Вільха широко використовується для закріплення берегів річок, схилів та ярів.

Поряд з вільхою клейкою часто росте вільха сіра (*A. incana* Willd), що має неклеякі бруньки та опушені листки. Практичне значення її таке саме, як і вільхи клейкої.

ВОВЧУГ ПОЛЬОВИЙ
СТАЛЬНИК ПОЛЕВОЙ
ONONIS ARVENSIS L.

Родина бобові

Багаторічна, трав'яниста, 30—85 см заввишки, рослина з темно-бурим кореневищем та вертикальними коренями. Стебло пряmostояче, розгалужене, біля основи здерев'яніле, часто з колючками. Листки чергові, трійчасті, залозисто-опушені, з широкою яйцевидними прилистками. Окремі листочки овальні або еліптичні, по краях гострозубчасті. Квітки рожеві або білуваті, на коротких квітконіжках, містяться по 2(1) в пазухах листків, зібрані в густі верхівкові, китицевидні суцвіття. Оцвітина подвійна. Чашечка дзвониковидна, глибоко 5-роздільна. Віночок метеликовидний, з 5 пелюстком. 10 зрослих у трубочку тичинок. Маточка одна. Цвіте у червні — серпні. Плід — яйцевидний опушений біб. Ростає на луках, серед чагарників, на узліссях, уздовж доріг майже по всій території УРСР. Зарості вовчуга зустрічаються у Карпатах, на Закарпатті, Прикарпатті. Лікарська рослина. Препарати з коренів вовчуга застосовують як кровоспинний, проносний, сечогінний та жовчогінний засіб. Збирають корені восени з кінця цвітіння до закінчення вегетації.

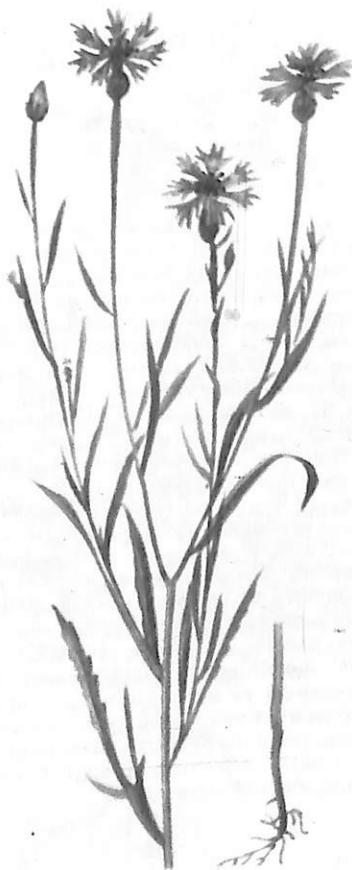

ВОЛОШКА СИНЯ
ВАСИЛЕК СИНИЙ
CENTAUREA CYANUS L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Одно- або дворічна павутинисто-опушена рослина, 25–70 см заввишки, з прямостоячим, від середини дуже розгалуженим стеблом. Листки чергові, сіро-зелені, павутинисто-шерстисті; прикореневі — черешкові, перисто-роздільні, верхні — цілокраї, сидячі. Квітки невеликі, зібрані в поодинокі досить великі суцвіття — кошики. Крайові квітки кошиків сині, лійковидні, безплідні, внутрішні — фіолетові, трубчасті, двостатеві. Плід — сім'янка з брудно-пурпуровим чубком. Цвіте в червні — липні. Росте як бур'ян у посівах зернових культур, багаторічних трав, особливо по краях полів майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. На ліки збирають тільки крайові лійковидні квітки кошиків; їх вищипують із суцвіття вручну й нещільно складають у кошики. Сушать тільки в затінку, під наметом з доброю вентиляцією. Препарати з них використовують у медицині як сечогінний, а також жовчогінний та потогінний засіб. Рослина ціниться як медоносна та декоративна.

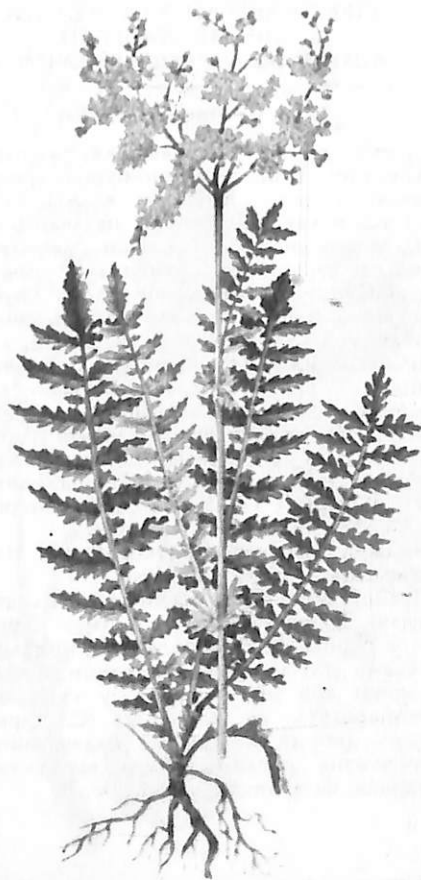

ГАДЮЧНИК ШЕСТИПЕЛЮСТКОВИЙ
ЛАБАЗНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
FILIPENDULA VULGARIS GILIB.

Родина розові

Багаторічна трав'яниста 30–80 см заввишки рослина, з тонким кореневищем і веретеноподібними бульбами. Стебло прямо-стояче, з нечисленними черговими листками та прикореневою розеткою. Прикореневі листки великі, перисторозсічені, з багатьма парами бічних часток. Квітки невеликі, біло-рожеві, 6-пелюсткові, зібрані в багатоквіткову волоть. Плід — складна листянка. Цвіте у червні — липні. Росте майже по всій УРСР у мішаних лісах, на галявинах, узліссях, по чагарниках.

Лікарська рослина. На ліки збирають кореневища з коренями. Препарати з них застосовують у медицині як в'яжучий, потогінний та сечогінний засіб. Квітки використовують як сурогат чаю. Кореневі бульби містять багато крохмалю, тому їх, як і молоді пагони, споживають. Гадючник також добра медоносна і декоративна рослина. Кореневища та корені збирають восени або напровесні. Викопають їх лопатою, очищують від землі та рештків надземної частини, промивають у холодній воді й сушать на горіщі або під наметом.

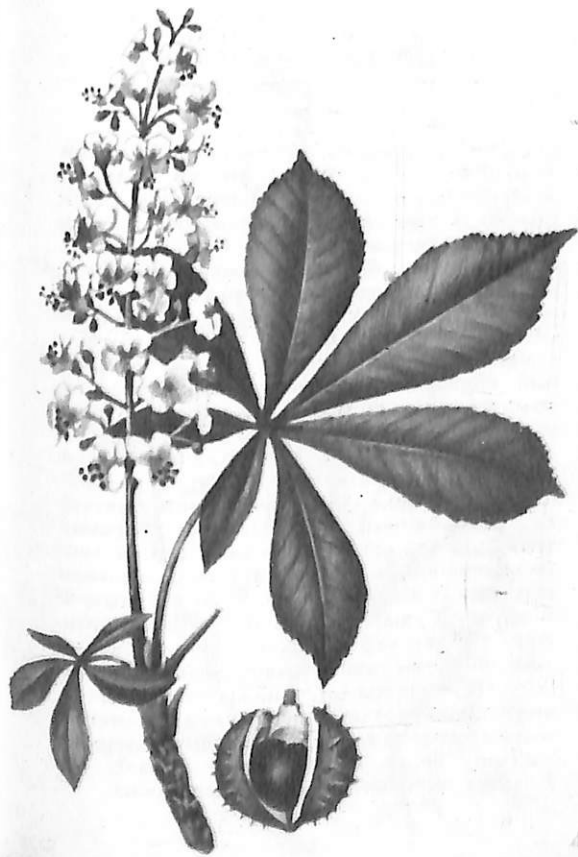
ГІРКОКАШТАН ЗВИЧАЙНИЙ
КОНСКИЙ КАШТАН
AESCULUS HIPPOCASTANUM L.

Родина гіркокаштанові

Дерево до 30 м заввишки, з товстим стовбуром, вкритим темно-бурою тріщинкуватою корою. Бруньки великі, клейкі. Листки великі, супротивні, пальчасто-складні, довгочерешкові. Квітки неправильні, білі, з червоними плямочками, зібрані в прямостоячі пірамідальні волоті. Оцвітина подвійна. Чашечка дзвоникovidна, пухнаста. Пелюсток 5, вони зморшкуваті, білі, з оранжево-жовтими плямочками біля основи. Тичинок 7. Цвіте в травні. Плоди — великі, округлі, шипуваті коробочки з великим блискучим коричневим насінням усередині. Достигають у вересні — жовтні. Культивується як декоративна рослина майже по всій території УРСР, особливо у лісостеповій і степовій зонах.

Рослина лікарська та декоративна. На ліки збирають насіння та листки.

Насіння збирають восени, коли плоди повністю достигнуть, листки (без черешків) — у період цвітіння рослини, зриваючи їх руками або зрізаючи секатором. Сушать на горищі або під наметом, у сушарці при температурі, не вищій 25 °С. Гіркокаштан — добрий медонос і надзвичайно декоративна рослина. Його висаджують у парках, на вулицях міст і сіл.

ГІРЧАК ПЕРЦЕВИЙ
ГОРЕЦЬ ПЕРЕЧНИЙ
POLYGONUM HYDROPIPER L.

Родина гречкові

Однорічна рослина з малорозгалуженим червонуватим стеблом. Листки чергові, довгасто-ланцетні, короткочерешкові, біля основи з трубчастою, плівчастою піхвою, що обгортає меживузля. Квітки дрібні, білуваті або зеленувато-рожеві, зібрані в рідкі, довгі, переривчасті китиці з пониклими верхівками. Оцвітина проста, 5-роздільна. Тичинок 6. Маточка з 2—3 стовпчиками. Цвіте у червні — жовтні. Плід — тригранний, блискучий, чорний горішок. Росте на вологих луках, по берегах водойм, як бур'ян на полях, городах майже по всій УРСР. Рослина лікарська та декоративна. На ліки збирають надземну частину (траву). Препарати з гірчака перцевого здавна ціняться як кровоспинний засіб. На ліки збирають траву під час цвітіння рослини (до сильного почервоніння стебла), зрізаючи її ножем або серпом на висоті 10—20 см від поверхні ґрунту. Сушать на горищі або під наметом. Крім гірчака перцевого, з лікувальною метою збирають також траву гірчака почечуйного (*P. persicaria L.*), який відрізняється густими прямостоячими суцвіттями та листками, що мають звичайно буру пляму на верхній частині. Росте в тих самих умовах, що й гірчак перцевий. Рослина медоносна.

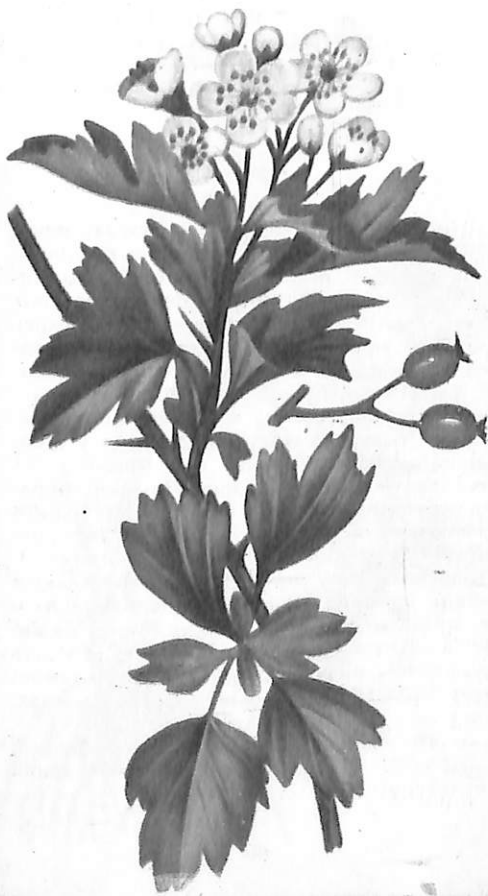
ГЛІД УКРАЇНСЬКИЙ
БОЯРЫШНИК УКРАЇНСЬКИЙ
CRATAEGUS UCRAINICA POJARKI

Родина розові

Кущ або деревце 2—4 м заввишки. Молоді гілки бурувато-сірі, опушені. Листки чергові, широкояйцевидні або широкоромбічні, 5-лопатові, надрізано-пилчасті. Колючки тонкі, пазушні. Квітки невеликі, білі, з 5-членною оцвітиною, мають специфічний неприємний запах, зібрані в щитковидні мохнатоволосисті суцвіття. Цвіте у травні — червні. Плоди кулясті, темночервоні, досягають у вересні. Ростає на узліссях, лісових галявинах, серед чагарників, у підліску мішаних та листяних лісів Полісся та лісостепової зони УРСР. Часто утворює зарості.

Лікарська рослина. На ліки збирають квітки і плоди. Препарати з квіток глоду здавна використовуються для лікування серцевих захворювань, при гіпертонії, нервовому збудженні. Плоди глоду, особливо після приморожування, досить смачні. Їх сушать, готують з них компоти, киселі, інколи консервують з цукром тощо. Глід — добрий медонос, фарбувальна і декоративна рослина. Його використовують для створення живоплотів і як підщепу при розведенні груш, яблунь, слив.

Інші види глоду мають таке саме практичне значення, як і глід український.

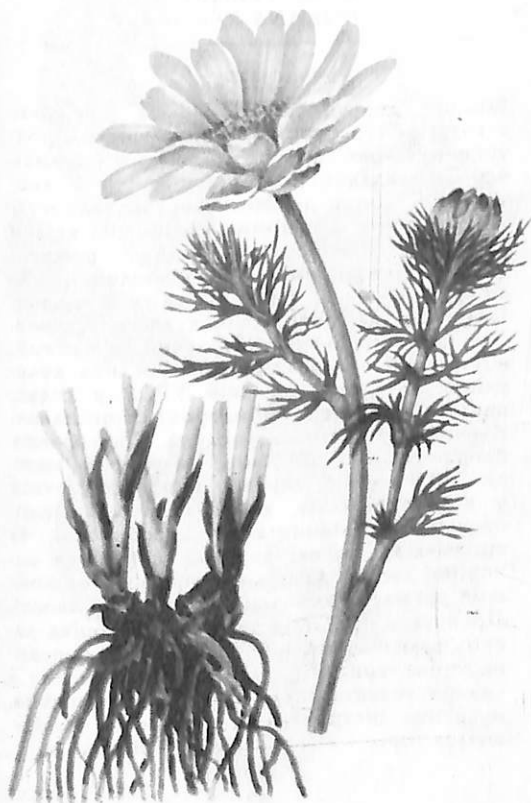
ГОРИЦВІТ ВЕСНЯНИЙ
АДОНІС ВЕСЕННИЙ
ADONIS VERNALIS L.

Родина жовтецеві

Багаторічна трав'яниста, 10—40 см заввишки рослина з коротким кореневищем та прямо-стоячими, густо облистненими стеблами. Листки чергові, голі, трійчастоперисторозсічені, з вузьколінійними частками. Квітки великі, одиночні, правильні, з подвійною оцвіткою, золотисто-жовті. Плід — збірна сім'янка. Цвіте у квітні — травні. Росте групами, іноді утворює зарості в степах, по трав'янистих схилах, балках, серед кущів у лісо-степовій і степовій зонах та в Криму.

Важлива лікарська рослина. На ліки збирають надземну частину (траву). Препарати з горицвіту весняного застосовують у медицині при хворобах серця, нервових розладах тощо. Траву заготовляють, починаючи з кінця цвітіння до початку осипання плодів, зрізаючи її ножом або секатором на висоті 5—10 см від поверхні ґрунту. Сушать під наметом, на горищі, у сушарці при температурі 50—60 °С. Рослина гірка на смак, отруйна.

Горицвіт весняний занесений до Червоної книги УРСР. Потребує охорони та введення в культуру.

ГОРІХ ВОЛОСЬКИЙ
ОРЕХ ГРЕЦЬКИЙ
JUGLANS REGIA L.

Родина горіхові

Розлоге дерево до 25—30 м заввишки, з товстим стовбуром, вкритим світло-сірою тріщинуватою корою. Листки невеликі, чергові, складні, непарноперисті, з 7 листочками. Квітки дрібні, невиразні, одноставі, рослина однодомна. Тичинкові квітки зібрані в багатоквіткові пониклі рожево-зелені сережки; маточкові — поодинокі або зібрані по 2—3. Цвіте у квітні — травні. Плід — велика овальна або куляста кістянка. Зовнішній оплодень її зелений, м'ясистий, внутрішній — дерев'янистий. Рослина культивується майже по всій УРСР у садах, парках, лісосмугах, придорожніх посадках. Харчова та лікарська рослина. Споживають плоди. На ліки збирають оплодні та листки. Ядра плодів широко використовуються у кондитерському, консервному, плодово-овочевому, олійницькому виробництві, їх споживають також як дуже смачні та калорійні ласощі. Особливо ціниться горіхова олія, що має високі смакові й технічні якості. Препарати з листків та оплоднів горіха застосовують проти золотухи, рахіту. Деревина горіха гарна, міцна, добре обробляється й використовується для виробництва меблів, музичних інструментів, фанери та ін. Цініться горіх і в зеленому будівництві.

ГОРОБИНА ЗВИЧАЙНА
РЯБИНА ОБЫКНОВЕННАЯ
SORBUS AUCUPARIA L.

Родина розові

Дерево або кущ до 15 м заввишки з гладенькою сірою корою й черговими, непарноперистими листками. Квітки невеликі, білі, з 5-членною оцвітиною, зібрані у верхівкові щитковидні суцвіття. Цвіте у травні. Плід — кулястий, оранжево-червоний або червоний, достигає у вересні. Росте на Поліссі, півночі лісостепової зони, у Карпатах у хвойних та мішаних лісах, на узліссях, галявинах. Часто вирощують у культурі по всій Україні. Харчова, лікарська рослина. Для споживання та на ліки збирають плоди. Запаси сировини значні. Плоди споживають свіжими (після приморожування) й переробляють. З них готують варення, желе, повидло, мармелад, пастилу, цукерки тощо. У медицині препарати з горобини застосовують як полівітаміни, сечогінний та кровоспинний засіб. Горобина — весняний медонос. Мед з неї червонуватий, з сильним ароматом. Рослина декоративна, особливо в період цвітіння і достигання плодів. Застосовують її в озелененні міст і сіл. Зрілі плоди збирають разом з плодоніжками. Сушать у сушарці при температурі 50—60 °С. В листяних лісах Карпат та Криму росте близький вид — берека (*S. torminalis* (L.) Crantz.), що має таке саме значення.

ГРАБ ЗВИЧАЙНИЙ
ГРАБ ОБЫКНОВЕННЫЙ
CARPINUS BETULUS L.

Родина березові

Струнке дерево 7—70 м заввишки з густою кроною та ребристим стовбуром із світло-сірою гладенькою корою. Листки чергові, овальні, темно-зелені, 2-зубчасті, молоді — ніби гофровані. Квітки дрібні, невиразні, одностатеві, зібрані в сережки. Рослина однодомна. Тичинкові сережки циліндричні, довгі; маточкові — короткі, малоквіткові. Жіночі квітки знаходяться на сережках у пазухах дрібних покривних лусок, які при плодах розростаються й утворюють трилопатеву шкірясту обгортку (плюску). Цвіте у березні — квітні. Плід — бурий, блискучий горішок. Росте в Карпатах, у лісостеповій зоні, на Поліссі, зрідка в степовій зоні у листяних, рідше мішаних лісах. Іноді утворює чисті насадження. Рослина має важливе господарське значення. Для виробництва дубильних екстрактів збирають листя. У граба тверда, важка, щільна, блискуча, дуже міцна деревина. З неї виготовляють дерев'яні деталі деяких машин, музичних інструментів, ткацькі човники, шевські колодки тощо. У листках граба містяться таніди, які використовують для виробництва дубильних екстрактів. Граб ціниться і як декоративна рослина.

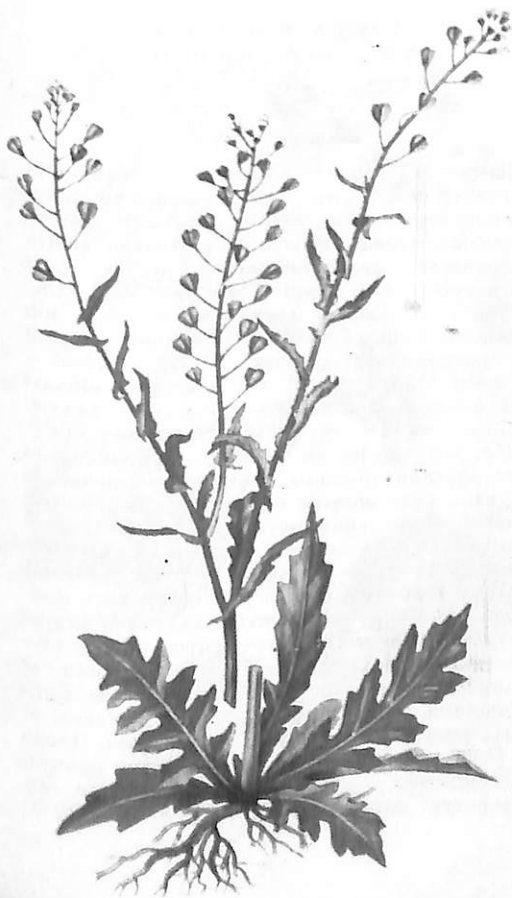
ГРИЦИКИ ЗВИЧАЙНІ
ПАСТУШЬЯ СУМКА ОБЫКНОВЕННАЯ
CAPSELLA BURSA PASTORIS MEDIC.

Родина хрестоцвіті

Невисока, 20–30 см заввишки, однорічна трав'яниста рослина з тонким стрижневим коренем та простим або розгалуженим стеблом. Листки пірчасто-роздільні або цілісні, довгастоланцетовидні. Прикореневі листки зібрані в розетці, стеблові — чергові, цілісні, біля основи стріловидні. Квітки дрібні, білі, правильні, зібрані в розгалужені верхівкові китиці. Оцвітина подвійна, роздільно-пелюсткова. Чашолистків та пелюсток по 4. Тичинок 6. Маточка одна, з коротким стовпчиком.

Плід — маленький, стиснутий з боків трикутно-оберненосерцевидний стручечок. Цвіте у квітні — червні. Росте по всій території УРСР як бур'ян поблизу жител, коло доріг, на смітниках.

Лікарська рослина. Препарати з трави грициків широко використовують у медицині як сечогінний, кровоспинний та в'язучий засіб, при хворобах печінки, нирок, кишечника тощо. Молоді листки ніжні й смачні, вони придатні для приготування салатів, перших страв. Олія з насіння рослини має технічне значення. Рослина медоносна і кормова. Траву грициків збирають під час цвітіння, зрізаючи її ножем або серпом. Сушать на відкритому повітрі під наметом або на горіщі.

ГРУША ЗВИЧАЙНА
ГРУША ОБЫКНОВЕННАЯ
PYRUS COMMUNIS L.

Родина розові

Дерево 20—30 м заввишки із струнким стовбуром, укритем поздовжньо-тріщинуватою корою та колючими пагонами. Листки чергові, майже округлі або овальні, довгочерешкові, дрібнопилчасті. Молоді — повстистоопушені, старі — темно-зелені, блискучі, голі. Квітки досить великі, білі або блідо-рожеві, з 5-членною оцвітиною, зібрані в щиткоподібні суцвіття. Цвіте у квітні — травні. Плоди зелені або жовтуваті, мінливі за формою, досягають у вересні — жовтні. Росте майже по всій території УРСР. Широко відома як харчова, медоносна та декоративна рослина. Плоди груші звичайної здавна споживають свіжими та переробленими. Вони використовуються для виробництва напоїв, сиропів, екстрактів, оцту, сурогату. Груша — весняний медонос. Вона має цінну деревину, що добре полірується, фарбується й використовується для виробництва меблів, музичних інструментів, різних столярних і токарних виробів. Ціняться як декоративна, посухостійка та газостійка рослина, для закріплення схилів, а також як підщепи для культурних сортів груш. Плоди груші збирають після того, як вони почнуть обсіпатися. Сушать їх у сушарці при температурі спочатку 82—84 °С, потім — 70 °С.

ДЕРЕВІЙ ЗВИЧАЙНИЙ
ТЫСЯЧЕЛИСТНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
ACHILLEA MILLEFOLIUM L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста, 40—100 см заввишки рослина із сіруватим, прямостоячим, ребристим, нерозгалуженим стеблом. Листки чергові, 2—3-пірчаторозсічені, ланцетні або довгасті. Квітки дрібні, в невеликих кошиках, зібрані в густі верхівкові щиткоподібні суцвіття. Крайові квітки кошиків (по 5—10) язичкові, білі або рожеві. Серединні — трубчасті, жовті. Цвіте з червня по жовтень. Плід — довгаста сім'янка без чубка. Росте вздовж доріг, парканів, на галявинах, узліссях, трав'янистих схилах переважно на Поліссі, у лісостеповій зоні та Карпатах. Лікарська рослина. Препарати з трави та суцвіть деревію використовують при різних кишково-шлункових захворюваннях, для поліпшення апетиту, при порушенні обміну речовин тощо. Ефірна олія з листків та кошиків має сильний запах і використовується у парфюмерії. Деревій — літній медонос та інсектицидна рослина. Сушать під наметом або на горищі. Крім деревію звичайного заготовляють також деревій щетинистий (*A. setacea* Waldst.), поширений майже по всій території УРСР, а також деревій благородний (*A. nobilis* L.), який росте переважно у лісостеповій та степовій зонах і в Криму.

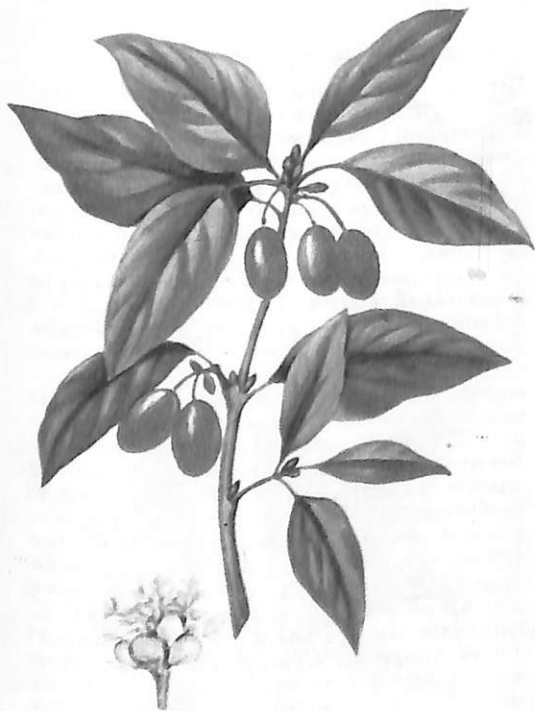

ДЕРЕН СПРАВЖНИЙ
КИЗИЛ ОБЫКНОВЕННЫЙ
CORNUS MAS L.

Родина деревни

Кущ або деревце 2—5 м заввишки, із сірою тріщинуватою корою. Листки супротивні, довгасто-яйцевидні, цілокраї, короткочерешкові. Квітки дрібні, 4-членні, золотисто-жовті, зібрані в зонтиковидні суцвіття. Цвіте у березні — квітні, до розпускання листків. Плід — темно-червона соковита кістянка, досягає у серпні — вересні. Росте в підліску листяних і мішаних лісів Карпат, Закарпаття, Криму та південно-західної частини правобережжя УРСР. Часом утворює суцільні зарості.

Харчова, медоносна, а також лікарська та декоративна рослина. Збирають плоди. Вони мають прийнятний кисло-солодкий смак. Споживають їх свіжими або переробляють. Використовують у різних галузях харчової промисловості. З них готують варення, джеми, начинки до цукерок тощо. З лікувальною метою плоди вживають при кишково-шлункових і простудних захворюваннях. Дерен має гарну, тверду деревину, яка добре полірується й високо ціниться як матеріал для столярних і токарних виробів. Дерен широко використовується у зеленому будівництві. Він добре витримує підстригання. Добре закріплює ґрунт.

ДИВИНА ГУСТОКВІТКОВА
КОРОВ'ЯК ГУСТОЦВЕТКОВИЙ
VERBASCUM DENSIFLORUM BERTOL.

Родина ранникові

Трав'яниста дворічна, 50–180 см заввишки, густо, м'яко опушена рослина з простим поодиноким стеблом. Листки повстисті, довгасті або довгасто-яйцевидні, крупногородчасті. Стеблові — чергові, нижній листок — у прикореневій розетці. Квітки жовті, правильні. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткова. Чашечка 5-роздільна. Віночок досить великий, має коротеньку трубочку та 5-лопатевий відгин. Тичинок 5, з них 3 з білими пухнастими нитками. Маточка одна. Квітки зібрані в густу колосовидну верхівкову китицю. Цвіте в червні — липні. Плід — коробочка. Росте біля доріг, на піщаних місцях, узліссях, схилах майже по всій території УРСР. Іноді утворює суцільні зарості. Лікарська рослина. Препарати з віночків дивини застосовують як відхаркувальний та пом'якшувальний засіб. Віночки збирають у суху погоду, в першій половині дня, вручну, складаючи в невеликі кошики. Відразу ж сушать на горищі, під наметом або в сушарці при температурі 16–18 °С. Крім дивини густоквіткової заготовляють також віночки дивини ведмежої (*V. thapsus* L.), дивини зонтиковидної (*V. phlomidis* L.), що ростуть у тих самих умовах, що й дивина густоквіткова.

ДРІОПТЕРИС ЧОЛОВІЧИЙ
ЩИТОВНИК МУЖСКОЙ
DRYOPTERIS FILIX-MAS SCHOTT.

Родина багатоніжкові

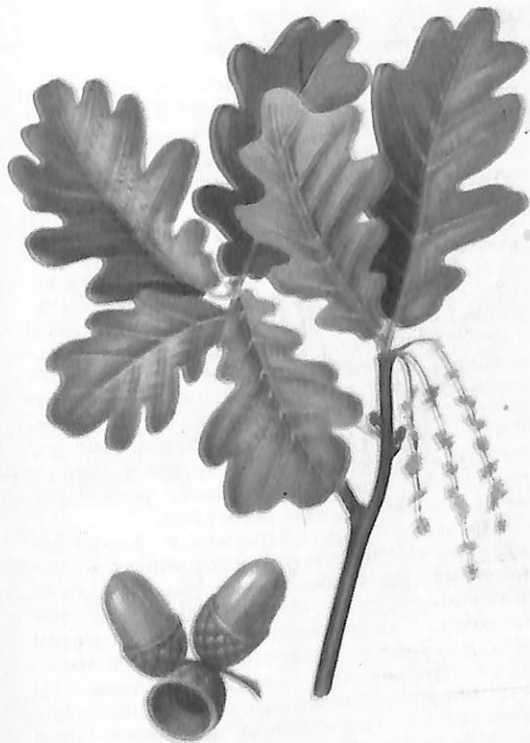
Багаторічна трав'яниста отруйна рослина з горизонтальним або косим товстим кореневищем, яке має багато тонких коренів. Надземного стебла немає. Листки (вайі) великі, зібрані в прикореневу ліjkовидну розетку, темно-зелені, довгасто-овальні, 2-перисті, з короткими, товстими черешками, густо вкриті ланцетними, рудуватими лусками та купками спорангіїв зісподу. Спороносить у червні — липні. Росте майже по всій території УРСР, у сирих листяних і мішаних лісах, по краях боліт, у чагарниках. Лікарська рослина. Препарати з кореневища дріоптериса чоловічого застосовують у медицині як глистогінний засіб. Кореневища збирають восени або напровесні, викопуючи їх лопатою або ножом. Після очищення від землі, коренів, рештків надземної частини кореневища промивають у холодній воді, пров'ялюють протягом кількох днів на відкритому повітрі й потім сушать у печі або сушарці при температурі, не вищій 40 °С. Довгі кореневища розрізають на шматки, товсті — вздовж. Рослина декоративна. Потребує особливого оберігання, оскільки його масово збирають на букети.

ДУБ ЗВИЧАЙНИЙ
ДУБ ОБЫКНОВЕННЫЙ
QUERCUS ROBUR L.

Родина букви

Дерево 28—40 м заввишки, з міцними гілками й товстим стовбуром, укритим темно-сірою або сіро-бурою тріщинуватою корою. Листки чергові, шкірясті, перисто-лопатеві, видовжено-оберненоїцевидні, короткочерешкові. Квітки невиразні, одностатеві; тичинкові — зібрані в пониклі сережки, маточкові — містяться по 2—5 у пазухах верхніх листків. Рослина однодомна. Цвіте у травні. Плід — горіх (жолудь) на довгій плодоніжці, оточений чашечковидною мисочкою, досягає у вересні — жовтні. Росле по всій території УРСР як важлива лісоутворююча порода листяних та мішаних лісів. Деревина дуба міцна, гарна. Вона широко використовується у меблевій промисловості, суднобудуванні, виробництві паркету тощо. З кори і деревини дуба добувають дубильні екстракти найвищої якості. Препаратами з кори та жолудів дуба лікують запальні процеси та опіки, а також шлунково-кишкові захворювання. Жолуді — високопоживний корм для тварин. Кору заготовляють навесні з молодих гілок і тонких стовбурів під час вирубування дерев. Сушать під наметом або на горищі. Дуб також гарний медонос і важлива декоративна рослина.

ДУРМАН ЗВИЧАЙНИЙ
ДУРМАН ОБЫКНОВЕННЫЙ
DATURA STRAMONIUM L.

Родина пасльонові

Однорічна рослина, 40–100 см заввишки, з веретеновидним коренем та міцним розгалуженим стеблом. Листки чергові, черешкові, яйцевидні, виїмчато-зубчасті, майже голі. Квітки великі, білі, 5-членні, одиничні, в розвилках стебла та його розгалужень. Цвіте в липні – вересні. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткова. Чашечка трубчаста, 5-зубчаста. Віночок трубчасто-лійковидний, з довгою вузькою трубочкою та широким 5-лопатеvim відгином. Тичинок 5. Маточка з довгим стовпчиком та дволопатевою приймочкою. Плід – велика багатонасінна, яйцевидноовальна коробочка, густо вкрита міцними шипами, відкривається 4 стулками. Росте як бур'ян на засмічених місцях, по городах, у садах, поблизу жител майже по всій території УРСР. Часто росте групами або невеликими заростями.

Лікарська рослина. Препарати з листків дурману застосовують у медицині як заспокійливий та знеболюючий засіб. Листки збирають вручну (в рукавицях) під час цвітіння. Сушать на горіщі, під наметом або в сушарці при температурі близько 40 °С. Дурман дуже отруйна рослина. Під час збирання та сушіння сировини не можна торкатись руками обличчя, носа, очей. Після роботи треба добре помити руки з милом.

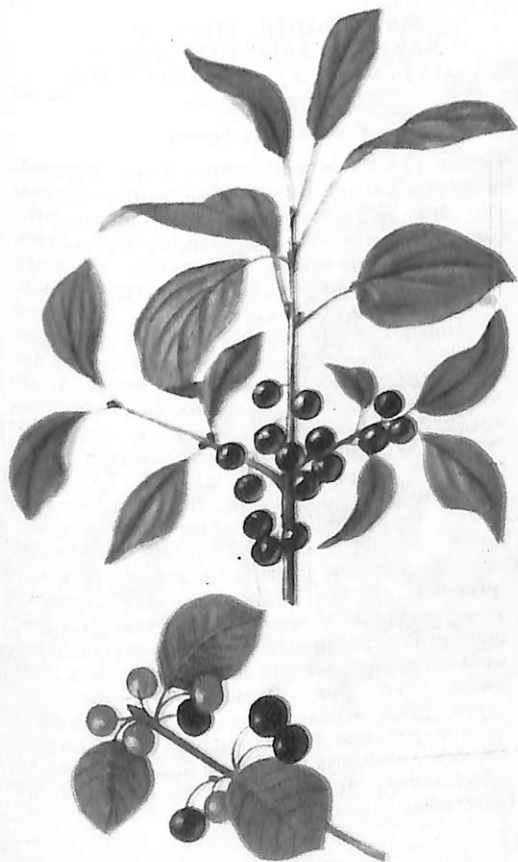

ЖОСТИР ПРОНОСНИЙ
ЖОСТЕР СЛАБИТЕЛЬНЫЙ
RHAMNUS CATHARTICA L.

Родина жостерові

Розгалужений кущ або деревце 1,5–5 м заввишки, із супротивними гілками, які часто закінчуються колючкою. Листки супротивні, яйцевидні, зарубчатопилчасті, голі, довгочерешкові, з 3–4 парами дугоподібних жилок. Квітки дрібні, зеленуваті, одностатеві, зібрані пучками по 10–15 у пазухах листків. Оцвітина 4(5)-членна, зеленувата. Пелюстки чергуються з частками чашечки або їх зовсім немає. Маточкові квітки з однією маточкою, 2–4-роздільною приймочкою. Тичинкові квітки з 4 тичинками. Рослина дводомна. Цвіте у травні – червні. Плід – кістянковидний, соковитий, чорний, кулястий, блискучий, досягає у серпні – вересні. Росте по галявинах, узліссях, схилах балок; у підліску листяних і мішаних лісів майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. На ліки збирають плоди, які здавна використовують як проносний засіб. Їх збирають руками в кошики або відра. Сушать у печі або сушарці при температурі 50–60 °С. Жостір також і медоносна рослина, кора й листки його мають дубильні та фарбувальні властивості.

ЖУРАВЛИНА ЗВИЧАЙНА
КЛЮКВА ОБЫКНОВЕННАЯ
OXOCOCCUS PALUSTRIS PERS.

Родина брусничні

Кущик 15—40 см заввишки з темно-бурими, сланкими пагонами, з дрібненькими листками, що не опадають. Листки чергові, довгасті, шкірясті, із загорнутим краєм, зверху темно-зелені, блискучі. Зісподу сизі від воскового нальоту. Квітки маленькі, рожеві, пониклі, містяться по 1—4 на кінцях пагонів. Цвіте у травні — червні. Плоди — темно-червоні, соковиті ягоди, зимуючі, досягають у вересні. Росте в заболочених соснових, мішаних лісах та сфагнових болотах на Поліссі, в північно-східній частині лісостепової зони, зрідка в Карпатах і Прикарпатті.

Важлива харчова, а також лікарська рослина. Ягоди споживають свіжими і переробленими. З них готують киселі, компоти, варення, сиропи, екстракти, желе, мармелад, цукерки. Ягоди збирають від перших заморозків і до утворення снігового покриву вручну або гребінцем. Ягоди вкриті восковим нальотом, який запобігає їх загниванню. Тривалий час (до 10 місяців) вони можуть зберігатися свіжими. Масовий збір ягід журавлини та зменшення їх природних запасів внаслідок осушення боліт вимагає раціонального використання та охорони цієї рослини.

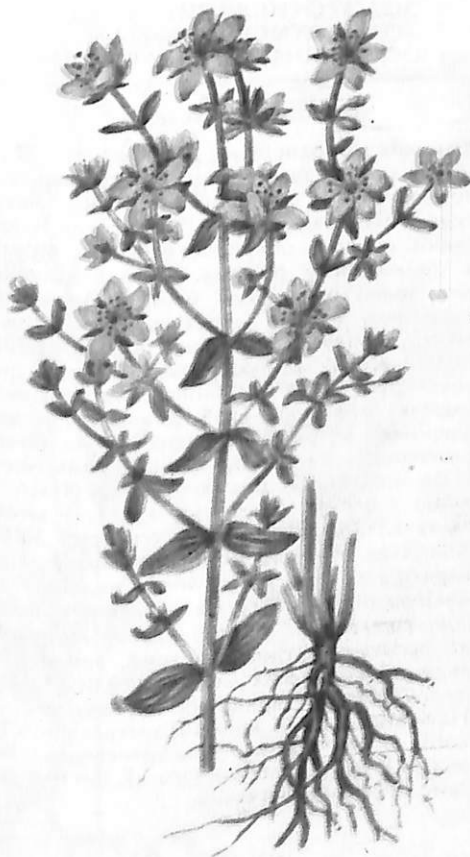
ЗВІРОБІЙ ЗВИЧАЙНИЙ
ЗВЕРОВОЮ ПРОДЫРЯВЛЕННИЙ
HYPERICUM PERFORATUM L.

Родина звіробійні

Багаторічна трав'яниста рослина 30—60 см заввишки, з прямим, голим, угорі гіллястим стеблом. Листки супротивні, сидячі, цілокраї, овальні або видовжені, з багатьма темними залозками. Квітки правильні, жовті, з 5-членною оцвітиною, зібрані в щитковидну волоть або нещільну китицю. Плід — багатонасінна коробочка. Цвіте у червні — серпні. Росте на лісових галявинах, узліссях, на луках, серед чагарників, на схилах, узбіччях доріг.

Важлива лікарська рослина. Збирають квітучі пагони. Препарати з них використовують у медицині як в'яжучий, антибактеріальний, протизапальний і тонізуючий засіб. Пагони збирають під час цвітіння, зрізаючи їхні верхівки 25—30 см заввишки ножом або серпом. Сушать на горищі, під наметом або в сушарці при температурі до 40 °С. Звіробій звичайний — добра медоносна та фарбувальна рослина. Потребує особливо бережного використання.

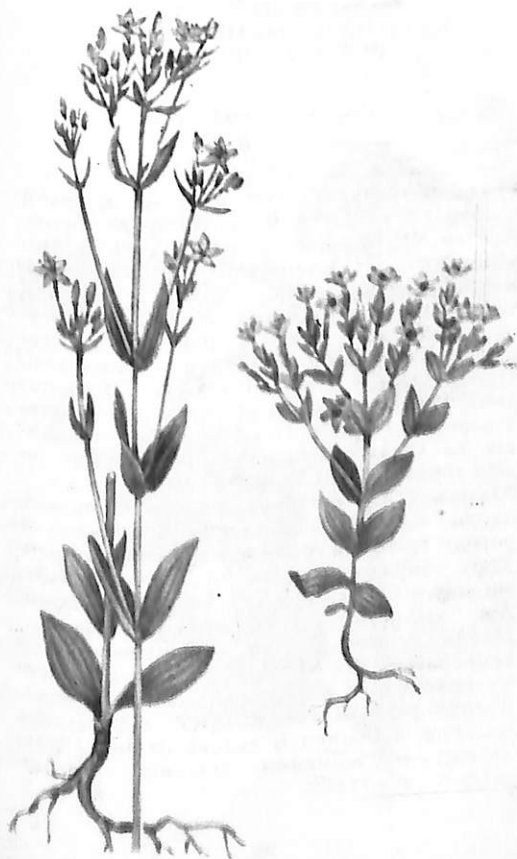
Під час збирання звіровою не можна виривати рослини з коренями. Треба обов'язково залишати незайману частину рослин для природного їх відтворення.

ЗОЛОТОТИСЯЧНИК МАЛИЙ
ЗОЛОТОТЫСЯЧНИК МАЛИЙ
CENTAURIUM ERYTHRAEA RAFN.

Родина тирліччєві

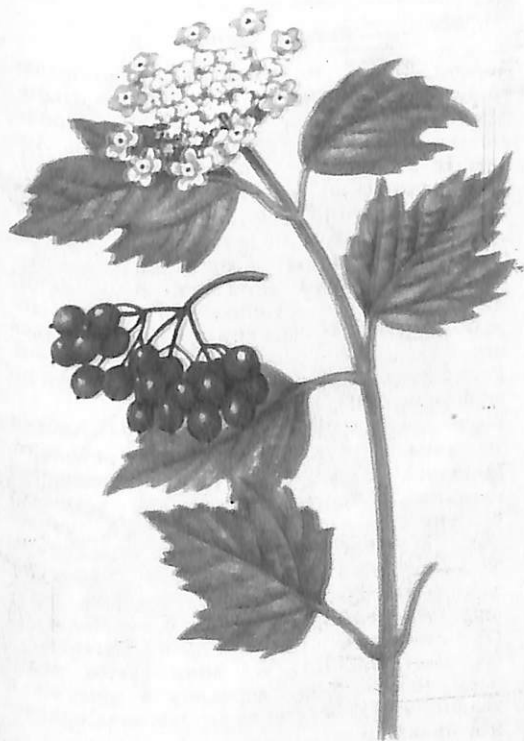
Дворічна або однорічна, невелика, 15–30 см заввишки рослина із стрижневим коренем та прямостоячим, 4-гранним стеблом. Листки сидячі, цілокраї; стеблові — ланцетні, супротивні; нижні — оберненояйцевидні, зібрані в прикореневу розетку. Квітки невеликі, рожево-червоні, іноді білі, з 5-членною оцвітиною, зібрані в густі щитковидні суцвіття, розміщені на одному рівні. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткава. Віночок з довгою трубочкою та 5-лопатеvim відгином, чашечка розсічена на 5 тоненьких часток. Тичинок 5, маточка одна, з коротким стовпчиком та 2-роздільною приймочкою. Плід — багатонасінна коробочка. Цвіте у липні — серпні. Росте на луках, узліссях, галявинах, майже по всій території УРСР. Лікарська рослина. Збирають траву. Препарати з неї використовують у медицині для поліпшення апетиту та діяльності шлунково-кишкового тракту. Траву збирають на початку цвітіння рослини, зрізаючи її вище прикореневих листків ножем або серпом. Сушать на горіщі або під наметом. На вологих луках, крім золототисячника малого, росте також золототисячник гарненький (*C. pulchellum* Druce), що має таке саме лікарське значення.

КАЛИНА ЗВИЧАЙНА
КАЛИНА ОБЫКНОВЕННАЯ
VIBURNUM OPULUS L.

Родина жимолостеві

Розлогий великий кущ 2—4 м заввишки з бурувато-сірою, тріщинуватою корою. Листки супротивні, досить великі, довгочерешкові, 3(5)-лопатові, великозубчасті. Квітки дрібні, білі, запашні, 5-членні, численні, зібрані в плоскі щиткоподібні суцвіття. Крайові квітки суцвіть великі, безплідні, серединні — дрібніші, двостатеві. Цвіте у травні — червні. Плоди — ягодоподібні, червоні, овальні кістянки, досягають у вересні. Росте в лісах, заростях чагарників, на луках, по берегах річок, майже по всій території УРСР. Часто культивується. Лікарська та харчова рослина. Збирають плоди і кору. Достиглі плоди збирають у суху погоду, зрізаючи грона ножем або секатором. Кору збирають напровесні з бічних гілок, знімаючи її у вигляді трубочок за допомогою кільцевих та поздовжніх надрізів. Плоди сушать у печі або сушарці при температурі 50—60 °С, кору — на відкритому повітрі або на горіщі. Калина — медоносна, фарбувальна й дуже декоративна рослина, особливо її садова форма (бульденеж) з великими, повними сніжно-білими суцвіттями.

КЛЕН ЗВИЧАЙНИЙ
КЛЕН ОСТРОЛИСТЫЙ
ACER PLATANOIDES L.

Родина кленові

Дерево 25—30 м заввишки, з розлогою кроною, колоноподібним стовбуром, укрітим тріщинуватою, темно-сірою корою. Листки великі, 5—7-пальчато-лопатові. Лопаті їх загострені, виїмки між ними тупі. Квітки правильні, жовтувато-зеленуваті, з 5-членною оцвітиною, зібрані в багатоквіткові прямостоячі щитковидні голі суцвіття. Оцвітина подвійна, роздільнопелюсткова. Чашолистків та пелюсток по 6, тичинок 8(10), маточка одна з 2 стовпчиками. Плід — блідо-зелена двокрилатка, крила її розходяться під тупим кутом. Цвіте у квітні — травні. Росте у листяних та мішаних лісах майже по всій території УРСР.

Клен дає прекрасну деревину. Листки та кора містять фарбувальні речовини. Ціниться як високопродуктивний весняний медонос. Використовується в зеленому будівництві для створення алей, парків, вуличних і дорожніх насаджень. У листяних і мішаних лісах, парках, захисних насадженнях ростуть також клен-явір (*A. pseudoplatanus L.*), клен польовий (*A. campestre L.*) і клен татарський (*A. tataricum L.*). Усі вони також медоноси, мають добру деревину й ціняться в зеленому будівництві та агролісомеліоративній практиці.

КОНВАЛІЯ ЗВИЧАЙНА
ЛАНДЫШ МАЙСКИЙ
CONVALLARIA MAJALIS L.

Родина лілійні

Трав'яниста, багаторічна, невелика рослина 20–30 см заввишки, з повзучим, довгим, розгалуженим кореневищем. Квітконосне стебло прямостояче, безлисте, з однобокою верхівковою китицею дуже запашних квіток. Листки (їх 2–3) прикореневі, довгасто-овальні або еліптичні, великі, цілокраї. Квітки невеликі, білі, правильні, з простою 6-зубчастою оцвітинею. Плід — червона ягода. Цвіте в травні. Ростає часто суцільними заростями або куртинами в листяних і мішаних лісах по всій території УРСР.

Важлива лікарська, ефіро-олійна та декоративна рослина. На ліки збирають квітки, надземну частину (траву) та листки. Препарати з конвалії застосовують як важливий серцевий та заспокійливий засіб. Ефірна олія з квіток конвалії високо цінується в парфюмерній промисловості. Траву та квітки збирають під час цвітіння рослини, листки — до цвітіння або на початку його.

Під час збирання конвалії (квіток, трави та листків) забороняється виривати рослини з корінням. Найбільш розвинені рослини треба залишати незайманими. Повторне збирання на тому самому місці можливе лише через 2 роки.

КОПИТНЯК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
КОПЫТЕНЬ ЕВРОПЕЙСКИЙ
ASARUM EUROPAEUM L.

Родина хвилівникові

Багаторічна трав'яниста, 5—10 см заввишки рослина з повзучим, розгалуженим кореневищем. Стебло лежаче, коротке, з 2—3 прикореневими листками. Листки довгочерешкові, шкірясті, нирковидні, цілокраї, зверху блискучі, зимуючі. Квітки малопомітні, поодинокі містяться біля поверхні ґрунту під прикореневими листками, з характерним запахом перцю. Оцвітину їх проста, віночковида, неправильна, зрослопелюсткова, дзвониковидна, 3-лопатева, зовні бурувата, ізсередини червоно-фіолетова. Лопаті її на верхівці загнуті всередину. Тичинок 12, маточка одна з 6-лопатевою приймочкою.

Росте в листяних та мішаних лісах майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. На ліки збирають кореневище й листки. Кореневища викопають лопатою або ножем восени, очищують від землі, промивають у холодній воді і сушать у затінку або в сушарці при температурі 50 °С. Листки заготовляють навесні вручну або зрізають ножем, серпом й відправляють у день збирання на переробку. Вся рослина, особливо кореневище, отруйна. Як декоративну рослину вирощують на затінених місцях парків та лісопарків.

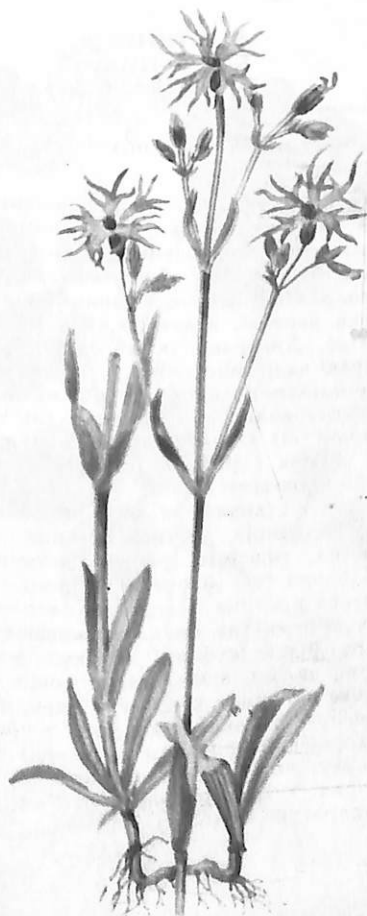
КОРОНАРІЯ ЗОЗУЛИН ЦВІТ
ГОРИЦВЕТ КУКУШКИН
CORONARIA FLOS CUCULI A. BR.

Родина гвоздикові

Багаторічна трав'яниста рослина 30—90 см заввишки, з прямостоячим короткоопушеним стеблом і прикореневою розеткою листків. Прикореневі листки оберненоланцетні або лопатовидні, цілокраї, черешкові, стеблові — супротивні, лінійно-ланцетні, сидячі. Квітки правильні, рожеві, рідко білі, роздільно-пелюсткові, на довгих квітконіжках, зібрані в пухке щитковидно-волотевидне суцвіття. Оцвітина подвійна. Чашечка зрослолиста, 5-членна, червонувата, з 10 жилками. Пелюстки вдвічі довші за чашечку, з 4-роздільним відгином. Плід — багатонасінна коробочка. Цвіте у червні — серпні. Росте на заплавних та суходільних луках, у вільшнях, на лісових галявинах майже по всій території УРСР, частіше на Поліссі та в лісостеповій зоні. Нерідко в заплавах утворює зарості на значних площах.

Лікарська рослина. На ліки збирають надземну частину (траву) у фазі цвітіння, зрізуючи її ножом або серпом. Сушать на горіщі або під наметом з доброю вентиляцією.

Коронарію зозулячу іноді приймають за віскарію клейку (*Viscaria vulgaris* Bernh.), проте вона добре відрізняється клейким під вузлами стеблом та квітками з червоними, майже цілісними пелюстками.

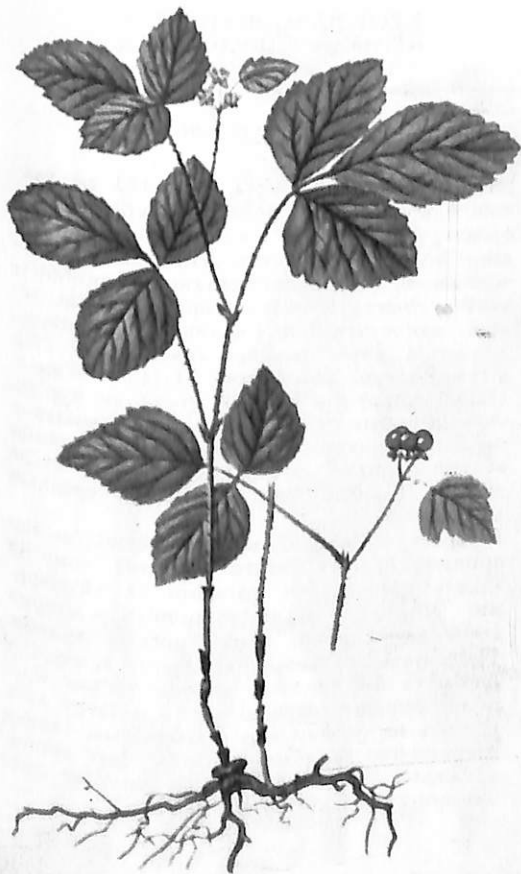

КОСТЯНИЦЯ
КОСТЯНИКА
RUBUS SAXATILIS L.

Родина розові

Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина 15–35 см заввишки, з лежачими вегетативними і прямостоячими плодовими пагонами. Стебло прямостояче, як і черешки листків, волохато-опушене, з тонкими шипиками. Листки чергові, великі, трійчасті, довгочерешкові. Листочки їх яйцевидно-ромбічні, по краю надрізано-зубчасті. Квітки правильні, роздільнопелюсткові, зібрані по 3–10 у зонтиковидні або китицевидні суцвіття. Чашолистків і пелюсток по 5. Чашолистки при плодах відігнуті вниз. Пелюстки білі, лінійно-довгасті. Цвіте в травні. Плід – складна кістянка з кількох червоних соковитих плодиків, досягає в липні. Ростає у хвойних, мішаних, рідше листяних лісах на Поліссі та в лісостеповій зоні.

Харчова рослина. Плоди солодко-кислі, досить приємні на смак, споживають їх свіжими, рідше сушать. Готують з них варення, киселі, желе, морси тощо. Рослина здавна використовується у народній медицині при шлунково-кишкових і простудних захворюваннях. Плоди костяниці збирають у суху погоду і складають у невеликі кошики. У разі потреби сушать у печі при температурі 45–55 °С.

КРОПИВА ДВОДОМНА
КРАПИВА ДВУДОМНАЯ
URTICA DIOICA L.

Родина кропивні

Багаторічна, трав'яниста, 150—120 см заввишки, кореневищна рослина. Стебло прямо-стояче, 4-гранне, як і вся рослина, з жалкими волосками. Листки супротивні, довгочерешкові, широкояйцевидні, крупнопилчастозубчасті. Квітки невиразні, дрібні, зелені, одностатеві, з 4-членною оцвітиною, зібрані в довгі пазушні колосовидні суцвіття. Рослина однодомна. Плід — сім'янка. Цвіте у червні — серпні. Росте як бур'ян, уздовж доріг, біля жител, у вільшняках по всій території УРСР. Запаси сировини великі, особливо в лісостеповій зоні та на півдні Полісся. Часто утворює суцільні зарості.

Лікарська рослина. Збирають листки. Листки кропиви містять багато вітамінів, тому їх здавна споживають свіжими та квашеними. Молоді рослини кропиви — добрий корм для свиней, птиці, рогатої худоби. Він сприяє підвищенню надоїв молока у корів та несучості у курей. Листки кропиви збирають навесні чи на початку літа. Сушать на горищі або під наметом. Поряд з кропивою дводомною часто росте кропива жалка (*U. urens L.*), що має таке саме значення, як і кропива дводомна.

КРУШИНА ЛАМКА
КРУШИНА ЛОМКАЯ
FRANGULA ALNUS MILL.

Родина жостерові

Розлогий кущ 1–3 м заввишки, з гладенькою, майже чорною корою. Молоді пагони червоно-коричневі, з ланцетними білими сочевичками. Листки чергові, довгочерешкові, овальні або оберненояйцевидні. Квітки дрібні, містяться пучками по 2–3 у пазухах листків, на довгих квітконосах. Оцвітина подвійна, 5-членна. Пелюстки білі. Плід – соковитий, кулястий, кістянковидний, спочатку червонуватий, пізніше – чорний. Цвіте у травні – червні. Рoste майже по всій території УРСР в підліску мішаних і листяних лісів, у заростях чагарників, по берегах водойм, боліт, на вологих луках.

Лікарська рослина. Заготовляють кору. Препарати з кори крушини застосовують у медицині як проносний засіб, при жовчокам'яній хворобі, запаленні печінки.

Кору заготовляють навесні до появи листків. Знімають її із стовбурів та гілок, роблячи спочатку кільцеві, потім позовжні надрізи на відстані 10–50 см. Сушать під наметом або на горищі. Крушина – добрий медонос та фарбувальна рослина. Вона має також гарну м'яку деревину, з якої виготовляють дрібні вироби, дає найкращий вугіль для малювання.

КУЛЬБАБА ЛІКАРСЬКА
ОДУВАНЧИК ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
TARAXACUM OFFICINALE L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Трав'яниста, багаторічна рослина 10—40 см заввишки, з товстим стрижневим коренем. Стебло безлисте, порожнисте, з поодиноким багатоквітковим верхівковим суцвіттям — кошиком. Квітки невеликі, всі язичкові, яскраво-жовті, зібрані у великі кошики. Плід — циліндрична сім'янка з чубком білих волосків. Цвіте з квітня по серпень. Росте як бур'ян уздовж доріг, поблизу жител, на узліссях по всій території УРСР, особливо у лісостеповій зоні. Часто росте великими групами. Запаси сировини значні.

Лікарська рослина. Препарати з коренів кульбаби широко застосовують як жовчогінний та проносний засіб. Із свіжих, особливо молодих листків після попереднього вимочування у солоній воді готують салати, перші страви, приправи до м'ясних та овочевих блюд. Смажені корені вживають як сурогат кави. Кульбаба — гарний медонос. Мед з її квіток густий, яскраво-жовтий. Листки кульбаби — добрий корм для кролів. Корені збирають восени або напровесні, викопуючи їх лопатами. Після очищення від землі, промивання у холодній воді та пров'ялювання на повітрі їх сушать на горіщі, у печі чи сушарці при температурі 40—50 °С.

ЛИПА СЕРЦЕЛИСТА
ЛИПА СЕРДЦЕЛИСТНАЯ
TILIA CORDATA MILL.

Родина липові

Дерево до 25 м заввишки, з товстим стовбуром, укритим темною, борозенчастою корою та густою розлогою кроною. Листки досить великі, чергові, черешкові, зверху світло-зелені, знизу — сизі, округлі або трохи видовжені. Квітки правильні, жовтувато-білі, пахучі, з подвійною 5-членною оцвітиною, зібрані в пазушні щитковидні суцвіття з приквітковим листком, що частково зростається з квітконосом. Плід — кулястий дрібний горішок. Цвіте у червні — липні. Росте в листяних, рідше мішаних лісах майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. Суцвіття липи здавна використовують у медицині як потогінний, жарознижувальний та сечогінний засіб. Липа — важливий літній медонос. Деревина липи широко використовується у меблевій промисловості, для токарних і різьбярських виробів тощо. Суцвіття липи збирають під час цвітіння в суху погоду. Сушать на горіщі, під наметом або в сушарці при температурі 25–30 °С. Рослина дуже декоративна. У лісах західних районів УРСР, у садах і парках ростуть близькі види — липа європейська (*T. europaea* L.) та липа крупнолиста (*T. platyphyllos* Scop.), що мають також важливе практичне значення. Липи потребують особливо бережного використання.

ЛІЩИНА ЗВИЧАЙНА
ЛЕЩИНА ОБЫКНОВЕННАЯ
CORYLUS AVELLANA L.

Родина березові

Деревовидний кущ 2–4 м заввишки. Гілки дугоподібно розходяться в різні боки. Кора старих гілок темно-сіра, у сочевичках. Листки досить великі, чергові, оберненояйцевидні, короткочерешкові, нерівномірно-зубчасті. Квітки без оцвітини, невідразні, одностатеві. Тичинкові — зібрані у видовжені, багатоквіткові, повислі, циліндричні сережки. Маточкові містяться на кінцях гілочок у двоквіткових суцвіттях, схожих на листові бруньки. Цвіте до появи листків у березні — квітні. Плід — однасінний, дерев'янистий горіх, оточений трубчастою, по краю надрізаною світло-зеленою обгорткою, досягає в серпні. Росте в підліску листяних і мішаних лісів майже по всій території УРСР. Харчова та жирно-олійна рослина. Плоди ліщини мають високі смакові та харчові якості.

Ліщина має міцну, пружну та гнучку деревину. З неї виготовляють різні столярні й токарні вироби. Ліщина — добрий медонос, декоративна рослина, використовується для закріплення схилів.

Горіхи збирають повністю достиглими. Сушать їх на відкритому повітрі, на сонці або в сушарці при температурі до 40 °С. Потребує бережного використання.

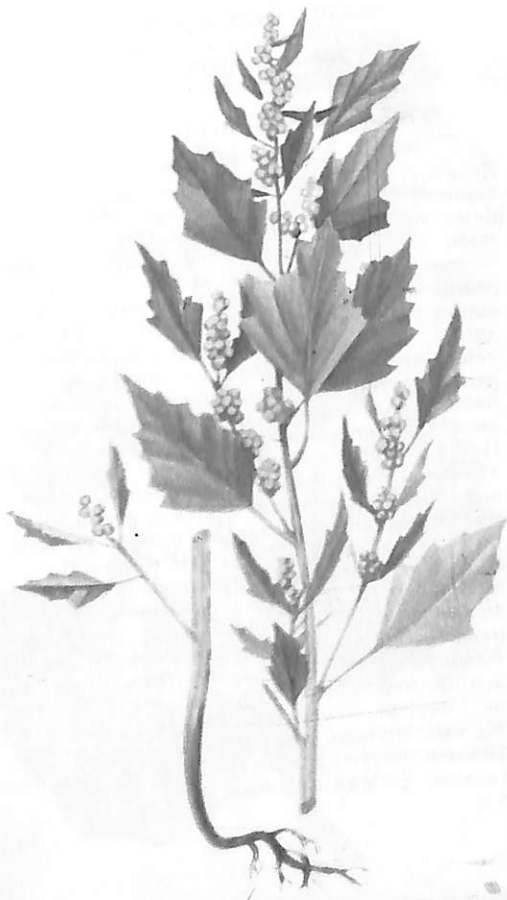
ЛОБОДА БІЛА
МАРЬ БЕЛАЯ
CHENOPodium ALBUM L.

Родина лободові

Однорічна, білувата або сіро-зелена рослина, 10–100 см заввишки, вкрита борошністою поволокою. Стебло пряmostояче, дуже розгалужене, борозенчато-смугасте. Листки довгочерешкові, ромбічно-яйцевидні, рідше ланцетні, неправильнозубчасті або цілокраї, тонкі. Квітки дрібні, невиразні, двостатеві, в клубочках, що зібрані в колосовидні суцвіття. Оцвітина проста, 5-членна, зеленувата, з борошністою поволокою. Плід — однонасінний горішок. Насінини сочевицевидні, чорні, блискучі.

Росте як бур'ян по всій території УРСР у посівах, на городах, біля доріг.

Молоді, ніжні листки та стебла лободи білої, як і деяких інших представників родини лободових — лободи червоної (*Ch. rubrum L.*), лутиги розлогої (*Atriplex patula L.*), лутиги садової (*A. hortensis L.*), споживають. З неї готують салати, пюре, перші страви, соуси. Збирають листки і молоді пагони до цвітіння рослини. Трава цих рослин — добрий корм для тварин. Насіння лутиги дає синю фарбу.

ЛОПУХ СПРАВЖНИЙ
ЛОПУХ БОЛЬШОЙ
ARCTIUM LAPPA L.

Робина складноцвіті (айстрові)

Дворічна трав'яниста рослина до 1,5—2 м заввишки, з м'ясистими, довгими, потовщеними коренями. Стебла пряmostоячі, борошенчасті, розгалужені, шерстисті. Листки чергові, великі, черешкові, широко-серцевидні, звичайно цілокраї, зверху зелені, майже голі, зісподу — сіроповстисті. Квітки дрібні, двостатеві, трубчасто-дзвоникуваті, темно-пурпурові, у великих кошиках, які зібрані в щитки. Обгортка кошиків кругляста, майже гола, з жорстких лінійно-ланцетних листочків, що закінчуються гачками.

Цвіте в червні — серпні. Плід — сім'янка з чубком з багаторядних, зазубрених, коротких, опадних щетинок. Росте групами, біля жител, парканів, на городах, у садах по всій території УРСР. Часто утворює зарості.

Лікарська рослина. Препарати з коренів лопуха застосовують як сечогінний та потогінний засіб. Корені збирають у рослин першого року восени, другого — навесні. Викопують їх лопатою, промивають у холодній воді, очищають від кори й сушать на повітрі, горищі або під наметом. Молоді коріння, листки та м'ясисті стебла використовують для готування перших страв, салатів. Добрий медонос.

МАЛИНА
МАЛИНА ОБЫКНОВЕННАЯ
RUBUS IDAEUS L.

Родина розові

Розлогий кущ 1—2 м заввишки з одно-річними вегетативними та здрев'янілими дворічними пагонами, що дають плоди. Однорічні пагони сизуваті, прямі, з численними тонкими коричнево-червоними шипами. Листки чергові, непарноп'рчасті або трійчасті, зверху голі, темно-зелені, зісподу — білоповстисті. Квітки правильні, білуваті, з 5-членною оцвітиною, зібрані в пазушні та верхівкові суцвіття. Цвіте у травні — червні. Плід — збірна червона або жовта кістянка, достигає у липні. Ростає в підліску мішаних лісів, на галявинах, вирубах на Поліссі, у лісостеповій зоні, в Карпатах. Культивується по всій території УРСР. Часто утворює суцільні зарості. Плоди малини здавна споживають свіжими і переробленими. З них готують варення, желе, мармелад, пастилад, різні напої, а також консервують. Плоди застосовують у медицині як потогінний, протизапальний та в'яжучий засіб. Малина — добрий медонос.

Сушать плоди в сушарці або печі при температурі 50—60 °С після попереднього пров'ялювання на сонці. Малина — декоративна рослина, може прикрасити наші парки і лісопарки. Потребує бережного використання.

МАСЛИНКА ВУЗЬКОЛИСТА
ЛОХ УЗКОЛИСТНЫЙ
ELAEAGNUS ANGUSTIFOLIA L.

Родина маслинкові

Кущ або деревце 3—8 м заввишки, з колючками. Кора бура. Листки чергові, лінійно- або видовжено-ланцетні, як і молоді пагони, сріблясті від зірчастих волосків. Квітки дрібні, дуже запашні, на коротких квітконіжках, містяться в пазусі листків. Оцвітина проста, 4-лопатева, всередині жовта, зовні срібляста. Маточка одна, з одним стовпчиком. Плід — кістянокоподібний, м'ясистий, борошністий, спочатку сріблястий, потім жовтий. Достає в серпні — вересні. Культивують у садах, парках, захисних насадженнях по всій території УРСР, але найчастіше в степовій і лісостеповій зонах. Харчова рослина. Збирають плоди, які використовують у кондитерській промисловості, а ефірну олію, яку добувають з квіток — у парфюмерній промисловості. Добрий літній медонос. Мед з неї має приємний аромат, янтарний колір. Тверду, щільну деревину використовують для виготовлення різноманітних столярних і токарних виробів та музичних інструментів. Добре витримує підстигання, посухостійка, солевитривала рослина. Високо ціниться як фітомеліоративна та декоративна рослина, її широко використовують для створення захисних лісосмуг, живоплотів, при закріпленні крутосхилів.

МАТЕРИНКА ЗВИЧАЙНА
ДУШИЦА ОБЫКНОВЕННАЯ
ORIGANUM VULGARE L.

Родина губоцвіті (ясноткові)

Багаторічна, трав'яниста, опушена рослина 30—60 см заввишки з приємним запахом. Стебло пряmostояче, 4-гранне, з численними супротивними листками. Листки черешкові, цілокраї, довгасто-яйцевидні. Квітки дрібні, зібрані на верхівках стебел у щитковидно-волотисте суцвіття. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткова, 5-членна, чашечка дзвоникувата, 5-зубчаста. Віночок невиразно-двогубий, рожевий, темно-рожевий з плоскою верхньою губою та нижньою, яка складається з трьох рівних лопатей.

Плоди — дрібні горішки. Цвіте у червні — вересні. Розсіяно росте по узліссях, у мішаних та листяних лісах майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. Препарати з квітучих пагонів використовують у медицині як відхаркувальний засіб, для збудження апетиту, при безсонні, ревматизмі тощо. Збирають верхівки квітучих пагонів, зрізаючи їх ножем або серпом. Сушать на горіщі, під наметом. Ефірну олію з квіток застосовують у парфюмерній промисловості та миловарінні. Материнка — добрий літній медонос, інсектицидна та декоративна рослина, що може прикрасити галявини в парках і лісопарках.

МИЛЬНЯНКА ЛІКАРСЬКА
МЫЛЬНЯНКА ЛЕКАРСТВЕННАЯ
SAPONARIA OFFICINALIS L.

Родина гвоздикові

Багаторічна трав'яниста рослина 30–60 см заввишки, з повзучим, розгалуженим, вузлуватим, зовні червоно-бурим, у середині жовто-білим кореневищем. Стебло пряmostояче, вгорі трохи розгалужене, тонко опущене. Листки супротивні, еліптичні або ланцетні, цілокраї, короткочерешкові, з трьома жилками. Квітки правильні, роздільнопелюсткові, великі, білі або рожеві, запашні, з 5-членною оцвітиною, зібрані по 3–7 у кінцевих щитковидних суцвіттях на головному стеблі і бічних гілках. Плід – яйцевидна коробочка, що розкривається 4 зубцями. Цвіте у червні – вересні. Ростає на луках, галявинах, узліссях, на піщаних місцях та як бур'ян у городах та в садах майже по всій території УРСР.

Кореневища використовують у харчовій промисловості. Препарати кореневищ з коренями використовують у медицині як відхаркувальний засіб. Кореневища збирають наповресні або восени. Викопають їх лопатою, струшують землю, миють у холодній воді й сушать на горіщі або на відкритому повітрі.

Мильнянка також фарбувальна і декоративна рослина. Особливо гарні її садові форми з махровими квітками.

МУЧНИЦЯ ЗВИЧАЙНА
ТОЛОКНЯНКА ОБЫКНОВЕННАЯ
ARCTOSTAPHYLOS UVA URSI SPRENG.

Родина вересові

Вічнозелений сланкий кущик 5—30 см заввишки. Листки чергові, блискучі, шкірясті, оберненояйцевидні, цілокраї. Зверху — темно-зелені, зісподу — світліші, з добре помітними жилками. Квітки невеликі, правильні, біло-рожеві, з 5-членною оцвітиною, зібрані на кінцях гілочок у небагатоквіткові пониклі китиці. Плід — червона ягодоподібна кістянка. Цвіте у травні — червні, плоди досягають у червні, вони неїстівні. Росте в соснових лісах та на дюнних горбах на Поліссі.

Важлива лікарська рослина. Препарати з листків використовують у медицині при хворобах нирок. Облиствені гілки збирають до початку цвітіння або на початку його. Сушать їх на відкритому повітрі або під наметом. Після висушування відбирають листки. Мучниця ціниться також як танідоносна, фарбувальна та декоративна рослина. Вона посухостійка, світлолюбна, декоративність її зберігається протягом усього вегетаційного періоду. Мучниця дуже схожа на брусницю, але в неї немає залозистих крапок зісподу листків.

Під час збирання мучниці слід на кожній рослині залишати дві третини облиствених пагонів. Повторне збирання на тому самому місці можливе лише через 3—5 років.

НАПЕРСТЯНКА ВЕЛИКОЦВІТА
НАПЕРСТЯНКА КРУПНОЦВЕТНАЯ
DIGITALIS GRANDIFLORA MILL.

Родина ранникові

Багаторічна трав'яниста, 40–100 см заввишки рослина з коротким, товстим кореневищем. Стебло прямостояче, як і листки, м'яко опушене. Листки довгастоланцетні, нерівномірно-пилчасті або цілокраї. Стеблові листки чергові, сидячі, прикореневі — короткочерешкові. Квітки великі, пониклі, трохи неправильні, зрослопелюсткові, зібрані в досить довгу однобічну верхівкову китицю. Віночок дзвоникуватий, трохи двогубий, жовтий ізсереди, з буруватими жилками. Тичинок 4. Маточка одна з довгим стовпчиком та 2-лопатевою приймочкою. Плід — багатонасінна коробочка. Цвіте в червні — серпні. Росте розсіяно у мішаних і листяних лісах, на узліссях, серед чагарників на Поліссі, на півночі лісостепової зони і в Карпатах. Іноді утворює значні зарості.

Лікарська рослина. На ліки заготовляють листки, які збирають вручну під час бутонізації або цвітіння рослини й одразу сушать на горіщі або в сушарці при температурі 50–60 °С.

Завдяки великим гарним квіткам наперстянки дуже декоративні, їх вирощують на квітниках.

ОБЛІПИХА КРУШИНОВИДНА
ОБЛЕПИХА КРУШИНОВИДНАЯ
HIPPORHAE RHAMNOIDES L.

Родина маслинкові

Розлогий кущ або деревце до 4 м заввишки із сірою корою. Пагони спочатку сріблясті від лусочок та зірчастих волосків, потім іржасто-бурі, з довгими колючками. Листки чергові, лінійно-ланцетні, короткочерешкові, цілокраї, зверху зелені, зісподу — бурувато-сріблясті від зірчастих лусочок. Рослина з одностатевими, дрібними, невизначними квітками. Тичинкові квітки буруваті, в коротких колосках, маточкові — зеленуваті, містяться в пазухах листків поодинокі або по 2—5. Плоди — кулясті, жовтуваті або оранжево-червоні кістянки, майже сидячі, густо обліплюють кінці гілок, ароматні. Цвіте у травні, плоди досягають у серпні-вересні. Культивують по всій території УРСР у садах, парках, уздовж доріг, у полезахисних смугах. У дикому стані росте в дельті Дунаю (Одеська область). Харчова та лікарська рослина. Збирають плоди. Завдяки приємному смаку та аромату плоди використовуються в харчовій промисловості. З них готують сиропи, варення, желе, пастилу. Плоди містять дуже цінну обліпихову олію. Обліпиха — гарний медонос, декоративна рослина. Її використовують також для закріплення пісків, заліснення балок, берегів водою.

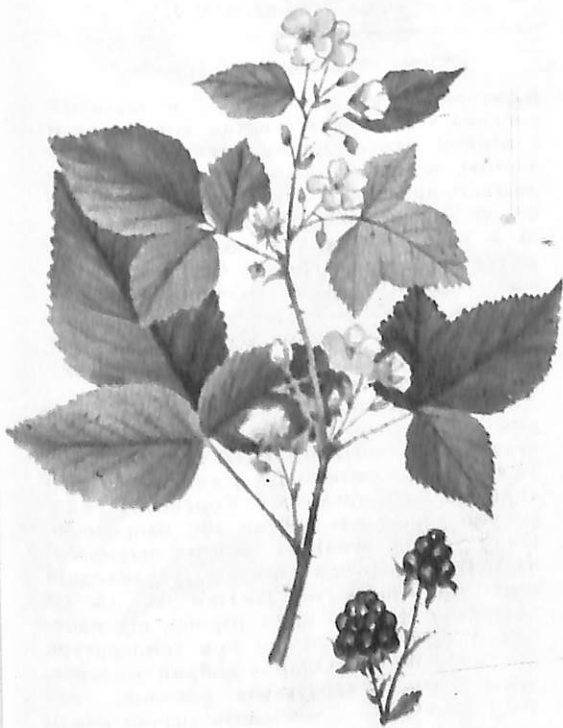

ОЖИНА СИЗА
ЕЖЕВИКА СИЗАЯ
RUBUS CAESIUS L.

Родина розові

Кущ 60–150 см заввишки з дуговидновигнутими, сизими від нальоту пагонами, вкритими шипиками. Листки трійчасті з прилистками, листочки надрізано-зубчасті. Квітки великі, правильні, білі, зібрані в негусті щитки. Квітконоси довгі, тонкі. Плід — складна кістянка, тмяно-чорна, соковита, вкрита сизим нальотом. Цвіте у травні — червні. Плоди досягають у серпні — вересні. Ростає по берегах річок та інших водойм, у підліску вологих мішаних та листяних лісів, на зрубках, по балках, майже по всій території УРСР, особливо на Поліссі і північно-західних районах лісостепової зони, іноді утворює зарості.

Рослина харчова. Плоди використовують свіжими і сушеними. З них готують джеми, варення, мармелад, сиропи тощо. Плоди збирають вручну в маленькі кошики. Сушать на сонці або в сушарці при температурі 55–60 °С. Ожина — добрий медонос. Близький вид ожини сизої — ожина несійська, ведмежина (*R. nessensis* W. Hall.) — також поширена в підліску хвойних і мішаних лісів Полісся і лісостепової зони. На відміну від ожини сизої вона має 5–7-перисті листки, плоди в неї без сизого нальоту. Використовується так само.

ОМАН ВИСОКИЙ
ДЕВЯСИЛ ВИСОКИЙ
INULA HELENIUM L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста, 1–2 м заввишки рослина з товстим м'ясистим кореневищем і міцним розгалуженим стеблом. Листки чергові, великі, зморшкуваті, довгасті або довгасто-яйцевидні, зісподу сіруватоповстисті. Квітки дрібні, золотисто-жовті, зібрані в великі нечисленні кошики. Крайові квітки в кошиках язичкові. Середні – трубчасті. Цвіте у травні – серпні. Плоди – сім'янки з чубком бруднувато-білих волосків. Ростає на вологих луках, по берегах річок, чагарниках майже по всій території УРСР, але частіше в лісостеповій зоні.

Лікарська рослина. Препарати з кореневищ оману застосовують у медицині як відхаркувальний, сечогінний та шлунковий засіб. Їх використовують також у кондитерській і консервній промисловості. Кореневище з коренями викопують восени або напровесні. Очищені від землі та решток надземної частини кореневища промивають у холодній воді, розрізають на шматки 10–15 см завдовжки. Сушать їх на горищі, під наметом, у печі або сушарці при температурі, не вищій 40 °С. Оман – добрий медонос, декоративна, фарбувальна рослина. Інші види оману (всі вони мають значно менші суцвіття-кошики) на ліки не збирають.

ОМЕЛА БІЛА
ОМЕЛА БЕЛАЯ
VISCUM ALBUM L.

Родина омелові

Багаторічна напівпаразитна рослина 20—60 см заввишки, з вилчаторозгалуженими, голими, зеленувато-жовтими, дерев'янистими гілками. Листки супротивні, шкірясті, товсті, жовто-зелені, сидячі, зимуючі. Квітки одностатеві, жовті, дрібні, непомітні, сидячі, зібрані по 3—6 у розвилках гілок. Рослина дводомна. Тичинкові квітки з віночковидною 4-роздільною оцвітиною. Тичинок 4. Маточкові квітки з 3—4-роздільною оцвітиною, однією маточкою з сидячою приймочкою. Цвіте у березні — квітні. Плід білий, кулястий, ягодоподібний, досягає в жовтні — листопаді. Паразитиє на листяних породах (тополях, кленах, березах, липах, дубах, в'язах та ін.), зрідка на хвойних — сосні та ялиці. Трапляється на Поліссі, в лісостеповій зоні, зрідка на півдні степової зони. Лікарська рослина. Заготовляють молоді облиственні пагони та листки. Їх збирають восени або взимку, обламуючи руками, гачком або зрізаючи секатором. Сушать під наметом або в теплому приміщенні. Ягоди омели дають клей, який застосовують для боротьби з мухами та шкідниками плодових дерев. Узимку вони — улюблений корм для птахів.

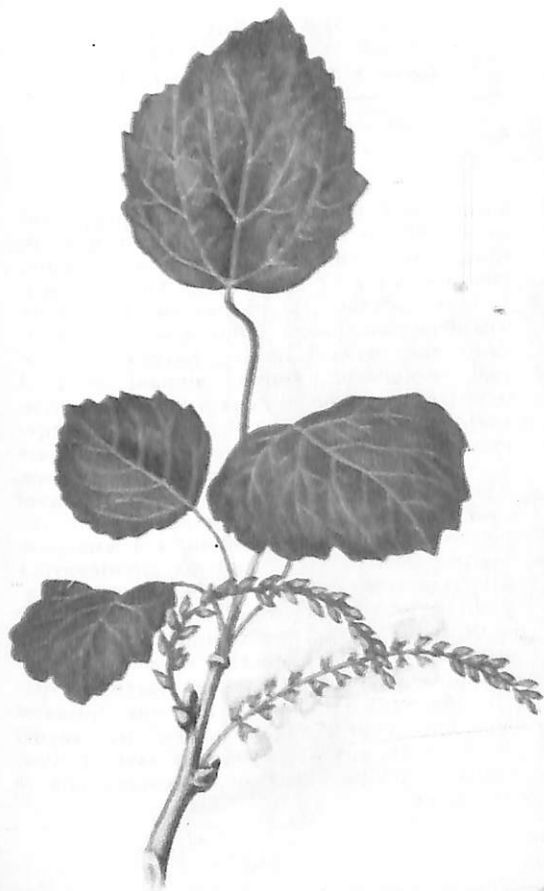

ОСИКА
ОСИНА ОБЫКНОВЕННАЯ
POPULUS TREMULA L.

Родина вербові

Швидкоростуче дерево 20–30 м заввишки, з округлою кроною, стовбуром, укритим гладенькою сірою або світло-зеленою корою. Листки чергові, округлі або округло-яйцевидні, шкірясті, виїмчасто-зубчасті, зісподу сизуваті. Квітки одностатеві, невідрізані, зібрані в сережки. Рослина дводомна. Тичинкові сережки темно-пурпурові, шовковисті, пониклі. Маточкові — тонші, менш яскраві. Чоловічі квітки з 6–8(12) тичинками. Маточкові — з однією маточкою з 2-роздільною приймочкою. Цвіте у березні — квітні до появи листків. Плід — багатонасінна коробочка, насіння — з чубком сріблястих волосків. Росте по всій території УРСР як домашня в насадженнях мішаних і листяних лісів. Іноді утворює чисті деревостани.

Осіка має легку, м'яку, міцну деревину, що широко використовується для виготовлення фанери, діжок, лиж, дрібних виробів та ін. Вона є важливою сировиною для целюлозно-паперової, сірникової промисловості та виробництва штучного шовку. Осіка — медоносна й танідоносна рослина, вона широко застосовується в зеленому будівництві парків і лісопарків.

ОСОКА ПАРВСЬКА
ОСОКА ПАРВСКАЯ
CAREX BREVICOLLIS D. C.

Родина осокові

Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина 30–45 см заввишки. Стебло стиснуто-тригранне, жорстке, з бурими піхвами, закінчується 2–3 колосками. Листки довгі, лінійні, зелені, із сизуватим відтінком, жолобчасті, з трьома добре помітними жилками, краї загнуті донизу. Квітки одностатеві, невиразні, дрібні, зібрані в 2–3 одностатеві колоски. Верхні колоски тичинкові, нижні – маточкові, пазушні, яйцеподібні. Квітки маточкових колосків з однією маточкою з 2 стовпчиками. Тичинкові – з 3(2) тичинками. Покривні луски колосків щитковидно-загострені, коричневі, посередині – зелені, з 3 жилками. Цвіте у квітні. Плід – горішок, що міститься в круглястому мішечку з невиразними жилками, вкритий негустими шипиками. Ростає в листяних лісах у лісостеповій зоні. Часто утворює суцільні зарості.

Рослина лікарська. Надземну частину (траву) збирають одразу після цвітіння. Зрізають рослини серпом або ножом на висоті 5–7 см від ґрунту. Сушать у затінку. Рослина потребує бережного використання та охорони.

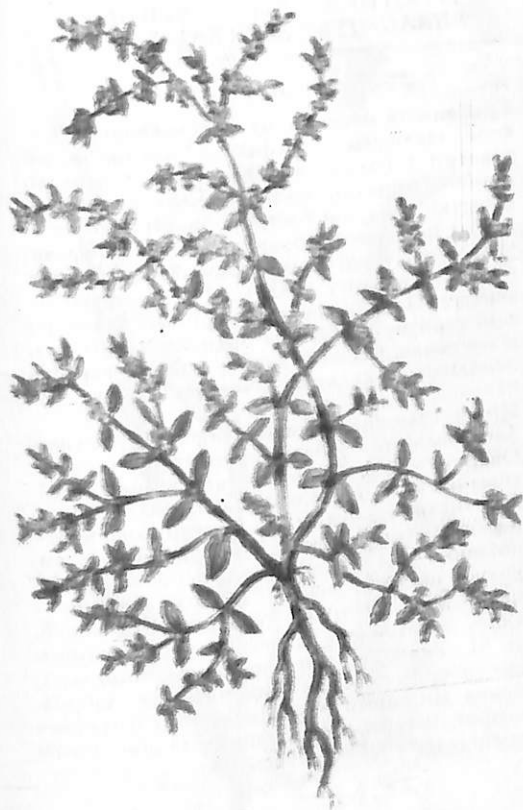

ОСТУДНИК ГОЛИЙ
ГРЫЖНИК ГОЛЫЙ
HERNIARIA GLABRA L.

Родина гвоздикові

Невелика, зелена або жовтувато-зелена, однорічна, приземкувата рослина 10–30 см заввишки, із слабо розвинуеною кореневою системою. Стебло розпростерте, розгалужене, голе, листки дрібні, супротивні, еліптичні або довгасті, голі або вийчасті, короткочерешкові, з півчастими прилистками. Квітки дрібні, жовтувато-зелені, невиразні, 5-членні, зібрані в пазушні клубочки. Плід — кулястий однонасінний горішок. Цвіте у червні — серпні. Ростає на відкритих місцях, біля доріг, на галявинах майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. Збирають надземну частину (траву) під час цвітіння рослин, зрізаючи її ножом або серпом. Сушать на горіщі або під наметом. Трва остудника при розтиранні у воді утворює мильну піну, що добре відмиває і пом'якшує шкіру. Рослиною також миють свійських тварин (звідси її народна назва — собаче мило). На півдні Полісся, в лісостеповій та степовій зонах у тих же умовах, що й остудник голий, росте остудник багатолітній (*H. polygama J. Gay*). Він має короткоопушені стебла і 4-членну оцвітину. Практичне значення його таке саме, як і остудника голого.

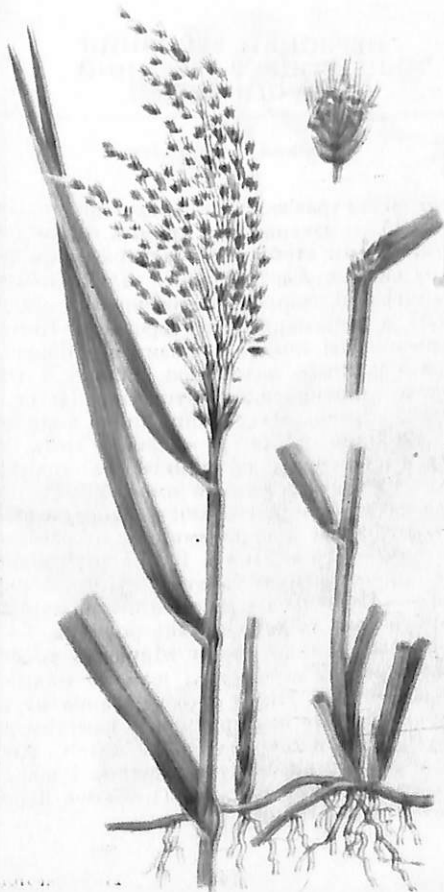

ОЧЕРЕТ ЗВИЧАЙНИЙ
ТРОСТНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
PHRAGMITES AUSTRALIS TRIN.

Родина злакові (тонконогові)

Трав'яниста багаторічна кореневищна, 0,8—4 м заввишки рослина, з прямостоячим товстим і голим стеблом. Листки чергові, лінійно-ланцетні, блакитно-зелені, широкі, шорсткі, по краю гостро-шорсткі. Квітки — дрібні, невиразні, зібрані в темнувато-буруваті багатоквіткові колоски, що утворюють густу пухнасту розлогу волоть. Цвіте в травні — вересні. Плід — довгаста зернівка. Ростає по всій території УРСР на болотах, у заплавах, вільшняках. Часто утворює суцільні зарості, особливо в дельтах річок Дніпра та Дунаю.

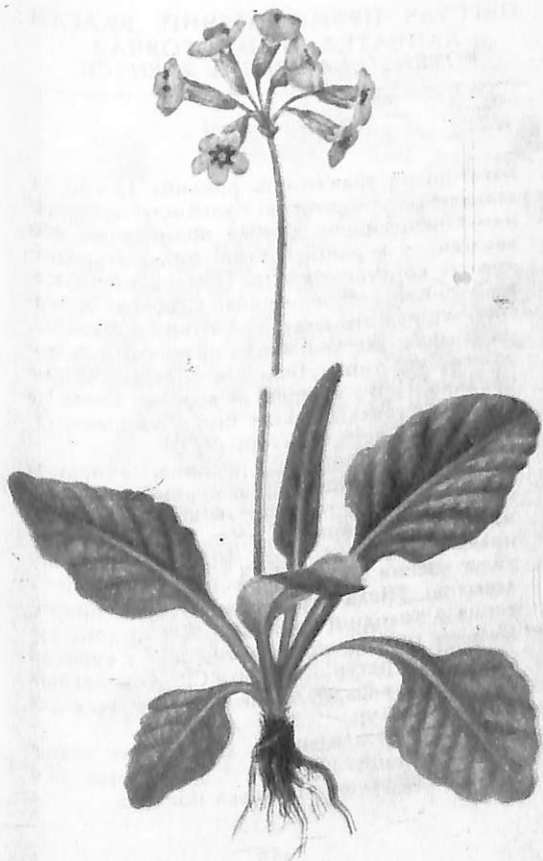
Цінна технічна, а також кормова рослина. Заготовляють надземну частину (траву). Очерет здавна ціниться як добрий будівельний та покрівельний матеріал. З нього виготовляють будівельні плити, дошки, комішитобетон та інші вироби. Він є сировиною для целюлозно-паперової та віскозної промисловостей. Молоді рослини — цінна кормова трава, особливо для коней. Сіно, заготовлене з очерету до цвітіння, як і силос, дуже поживне. Вважають, що очерет очищає водойми від забруднення хімічними речовинами. Заготовляють очерет пізно восени і взимку за допомогою спеціальних косарок чи вручну косами.

ПЕРВОЦВІТ ВЕСНЯНИЙ
ПЕРВОЦВЕТ ВЕСЕННИЙ
PRIMULA VERIS L.

Родина первоцвіті

Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина 5—30 см заввишки, з прямим безлистим квітконосним стеблом і розеткою прикорневих листків. Листки досить великі, довгасто-яйцевидні, зарубчато-виїмчасті, зморшкуваті, з вузькокрилатим черешком. Квітки яскраво-жовті, пониклі, правильні, ліjkовидні, з 5-членною оцвітиною, зібрані у верхівкове зонтиковидне суцвіття. Цвіте в квітні — травні. Плід — яйцевидна коробочка. Розсіяно росте у мішаних лісах, на галявинах, серед чагарників, на узліссях у лісовій та лісостеповій зонах УРСР. Лікарська рослина. На ліки збирають листки й кореневища з коренями. Молоді листки містять багато вітамінів. Їх використовуюють для приготування салатів, супів, борщів тощо. Первоцвіт весняний — медоносна, фарбувальна та декоративна рослина. Кореневища з коренями збирають восени, викопуючи їх лопатою, і швидко миють у холодній воді. Після пров'ялювання на повітрі їх сушать на горищі, під наметом або в сушарці при температурі 40—50 °С. Листки збирають на початку цвітіння і швидко сушать, як і кореневища. Потребує бережного використання.

ПЕРСТАЧ ПРЯМОСТОЯЧИЙ, КАЛГАН
ЛАПЧАТКА ПРЯМОСТОЯЧАЯ
POTENTILLA ERECTA RAEUSCH.

Родина розові

Багаторічна трав'яниста рослина 15—50 см заввишки, з коротким бульбисто-потовщеним кореневищем. Стебла прямостоячі або висхідні, у верхній частині вилчато-розгалужені, короткоопушені. Прикореневі листки 3—5-пильчасті, черешкові. Стеблові — чергові, трійчасті, сидячі. Квітки поодинокі, на довгих квітконіжках, правильні, блідожовті, оцвітина 4-членна. Плід — збірна сім'янка. Цвіте у червні — вересні. Ростає на вологих луках, окраїнах боліт, узліссях, галявинах по всій території УРСР.

Харчова та лікарська рослина. Збирають кореневища. Висушені й перемелені кореневища використовують як специфічну домішку до борошна. Із сирих — готують приправи для різних страв. Збирають кореневища восени або напровесні, викопуючи їх лопатою. Після струшування землі, промивання у холодній воді та провялювання сушать на горіщі, під наметом або в сушарці при температурі 50—60 °С. Кореневища дають чорну фарбу й використовуються для дублення шкір.

У соснових та мішаних лісах росте також перстач білий (*P. alba* L.), що має білі квітки. Це також лікарська рослина.

ПИЖМО ЗВИЧАЙНЕ
ПИЖМА ОБЫКНОВЕННАЯ
TANACETUM VULGARE L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста рослина 50—100 см заввишки, з прямостоячим, гіллястим у верхній частині стеблом. Листки чергові, двічі перистороздільні, досить великі, темно-зелені. Квітки дрібні, трубчасто-лійкуваті, яскраво-жовті, зібрані в кошики.

Кошики численні, напівкулясті, зверху майже плоскі, зібрані у великі, щільні, щитковидні суцвіття. Цвіте у червні — вересні. Плід — гола кругляста сім'янка без чубка волосків. Ростає на луках, галявинах, серед чагарників, поблизу доріг майже по всій території УРСР.

Лікарська рослина. Препарати з кошиків пижма застосовують при захворюваннях печінки, для поліпшення травлення, при ревматизмі, як глистогінний засіб тощо. Листки використовують для ароматизації кулінарних і кондитерських виробів. Рослина також інсектицидна. Препарати з неї здавна використовують для знищення шкідників сільськогосподарських рослин і паразитів тварин. Збирають кошики пижма на початку цвітіння, обриваючи їх руками, зрізаючи ножом або серпом. Сушать на горищі, під наметом, у сушарці при температурі, не вищій 40 °С.

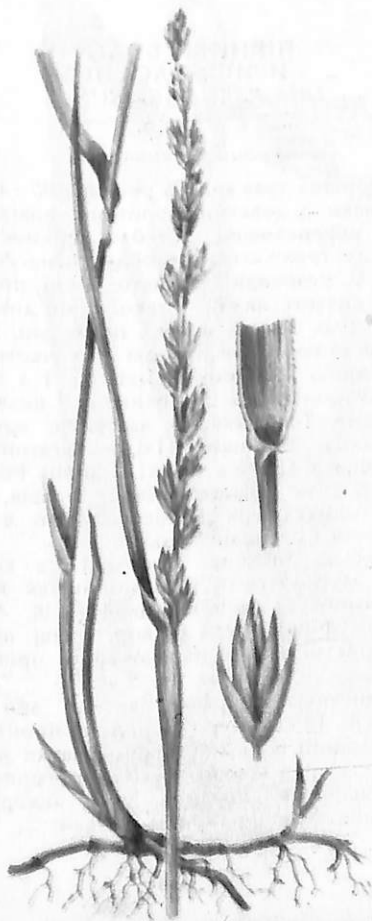

ПИРІЙ ПОВЗУЧИЙ
ПЫРЕЙ ПОЛЗУЧИЙ
ELYTRIGIA REPENS DESV.

Родина злакові (тонконогові)

Багаторічна трав'яниста рослина з довгим, до 1—1,5 м повзучим кореневищем та округлим, усередині порожнистим, циліндричним стеблом. Листки шорсткуваті, лінійні, сидячі, з голими піхвами та коротким язичком. Квітки зелені, невиразні, зібрані в багатоквіткові колоски, що утворюють складний колос. Цвіте у червні — липні. Плід — лінійно-довга зернівка. Пирій — злісний бур'ян польових та городніх культур. Росте на забур'яненних місцях, біля жител, доріг тощо майже по всій території УРСР. У лісостеповій та степовій зонах часто утворює суцільні зарості, особливо на свіжих перепогах.

Лікарська та кормова рослина. Препарати з кореневища пирію застосовують при захворюваннях нирок, дихальних шляхів, ревматизмі тощо. Свіжа трава і сіно з неї відзначаються великими поживними якостями. Збирають кореневища рано навесні або восени під час оранки, викопуючи їх лопатою. Обрізавши корені та рештки надземної частини, кореневища миють у холодній воді та сушать на горищі або під наметом.

ПІВНИКИ БОЛОТНІ
ИРИС БОЛОТНЫЙ
IRIS PSEUDACORUS L.

Родина півникові

Багаторічна трав'яниста рослина 60—150 см заввишки, з товстим, коротким, розгалуженим кореневищем. Стебло пряmostояче, округле, трохи стиснуте, облистнене. Листки чергові, мечовидні, сірувато-зелені, по краю перетинчасті, нижні — такої самої довжини, як стебло. Квітки великі, правильні, жовті, з простою 6-роздільною віночковидною оцвітиною. Тичинок 3, маточка 1 з коротким 3-роздільним стовпчиком, з пелюстковидними 2-лопатовими частками, що прикривають тичинки. Плід — багатонасінна коробочка. Цвіте в червні — липні. Ростає на болотах, по берегах річок, ставків, озер, у вільшняках на Поліссі, рідше в лісостеповій і степовій зонах.

Лікарська рослина. Препарати з кореневищ застосовують у медицині як відхаркувальний та заспокійливий засіб. Ароматичні ефірні масла з кореневищ широко використовують у парфюмерній промисловості.

Кореневища збирають восени або рано навесні. Їх викопують лопатою, промивають у холодній воді, обрізають рештки надземних частин і корені. Сушать на горищі або під наметом. Рослина дуже декоративна завдяки великим гарним квіткам.

ПІДБІЛ ЗВИЧАЙНИЙ
МАТЬ-И-МАЧЕХА
TUSSILAGO FARFARA L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста рослина 10—25 см заввишки, з повзучим, товстим кореневищем. Квітконосні пагони розвиваються напровесні. Вони безлисті, шерстисто-опушені, з численними бурувато-червоними лускоподібними листочками. Прикореневі листки розвиваються після цвітіння рослини. Вони великі, округло-серцевидні, нерівномірно-зубчасті, зверху голі, знизу білоповстисті, зібрані розеткою. Квітки маленькі, жовті, зібрані в поодинокій верхівковий кошик, після відцвітання пониклий. Крайові квітки кошиків язичкові, маточкові. Середні — трубчасто-дзвоникovidні, на верхівці 5-зубчасті, двостатеві. Плід — сім'янка з чубком довгих білуватих волосків. Цвіте в березні — квітні. Ростає на глинистих схилах, у ярах, по берегах річок та інших водойм. Рослина лікарська. Препарати з листків та кошиків з квітками використовують у медицині як відхаркувальний та протизапальний засіб при хворобах дихальних шляхів. Листки збирають у першій половині літа (червні — липні), поки вони невеликі й зверху майже голі. Зривають їх з частиною черешків. Сушать на горіщі або під наметом. Кошки заготовляють на початку цвітіння, сушать, як і листя.

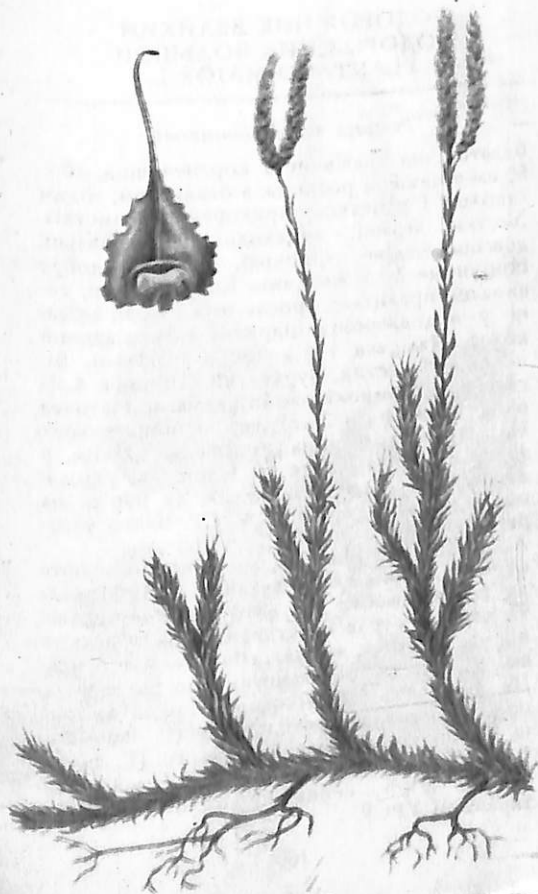

ПЛАУН БУЛАВОВИДНИЙ
ПЛАУН БУЛАВОВИДНИЙ
LYCOPODIUM CLAVATUM L.

Родина плаунові

Багаторічна трав'яниста вічнозелена рослина 30—50 см заввишки з довгим, повзучим, вкорінливим стеблом і висхідними, густо облистненими пагонами. Листки дрібні, чергові, лінійно-ланцетні. Майже цілокраї, на верхівці з довгим білим волоском. Спори утворюються в спорангіях циліндричних колосків, які містяться по 2(3) на довгих ніжках спороносних гілок. Спороносить у липні — серпні. Ростає в хвойних і мішаних лісах на Поліссі, півночі лісостепової зони і Карпатах.

Спори плауна здавна використовують у медицині для приготування дитячої присипки і обсипання пілюль. Вони також застосовуються у металургії та піротехніці. Спори заготовляють у кінці літа — на початку осені після пожовтіння колосків. Колоски зрізають ножицями або гострим ножом і обережно складають у мішечки з щільної тканини. Сушать на відкритому повітрі або на горіщі. Після висихання колоски просівають через дрібне сито, відділяючи спори. Стеблами плауна фарбують тканини в синій колір. Рослина потребує бережного використання. Зокрема, забороняється під час збирання колосків виривати рослини з коренем.

ПОДОРОЖНИК ВЕЛИКИЙ
ПОДОРОЖНИК БОЛЬШОЙ
PLANTAGO MAJOR L.

Родина подорожникові

Багаторічна трав'яниста кореневищна, 10–60 см заввишки рослина, з безлистим, голим стеблом і розеткою прикореневих листків. Листки великі, яйцевидні або овальні, довгочерешкові, цілокраї, голі, з добре помітними 3–7 жилками. Квітки дрібні, невиразні, правильні, зрослопелюсткові, зібрані у видовженоциліндричний верхівковий колос. Чашечка і віночок 4-роздільні. Віночок півчастий, буруватий. Тичинок 4, із світло або темноліловими плямами. Маточка одна, стовбчик з 2-лопатевою приймочкою. Плід – багатонасінна коробочка. Цвіте у травні – липні. Ростає на подвір'ях, уздовж доріг, на вулицях, галявинах, як бур'ян на полях по всій території УРСР. Часто утворює невеликі зарості.

Лікарська рослина. Листки використовують переважно як відхаркувальний засіб. Молоді листки вживають для виготовлення салатів та перших страв. Листки на ліки збирають під час цвітіння, зрізаючи їх ножем або зриваючи. Сушать під наметом або на горіщі. На ліки та в їжу збирають також листки подорожника ланцетовидного (*P. lanceolata* L.) і подорожника середнього (*P. media* L.), що зустрічаються на луках, галявинах, уздовж доріг, серед чагарників по всій території УРСР.

ПОЛИН ГІРКИЙ
ПОЛЫНЬ ГОРЬКАЯ
ARTEMISIA ABSINTHIUM L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста, 50—120 см заввишки, білувато-сіро-повстиста рослина. Стебло прямостояче, гіллясте, з черговими листками. Прикореневі листки тричі перистороздільні, довгочерешкові, трикутно-округлі, стеблові — сидячі. Квітки дрібні, трубчасті, жовті, в маленьких, пониклих, майже кулястих кошиках, зібраних у верхівкову волоть. Плід — бурувата видовжена сім'янка без чубка волосків. Цвіте у липні — вересні. Росте як бур'ян біля жител, доріг, на полях, у садах, городах по всій території УРСР. Лікарська рослина. Збирають квітучі пагони, траву та листки.

Відвар трави застосовують для боротьби із шкідниками сільськогосподарських рослин. Траву полину збирають на початку цвітіння, зрізаючи її ножем або серпом. Листки збирають без черешків до цвітіння. Сушать у затінку, на горищі або в сушарці при температурі 50—60 °С. Полин гіркий також дубильна та фарбувальна рослина, що фарбує тканини в синій, зелений та жовтий кольори. На полин гіркий схожий полин звичайний (*A. vulgaris* L.), що також є лікарською рослиною; на відміну від полину гіркого, верхня частина його листків, як і вся рослина, зелена.

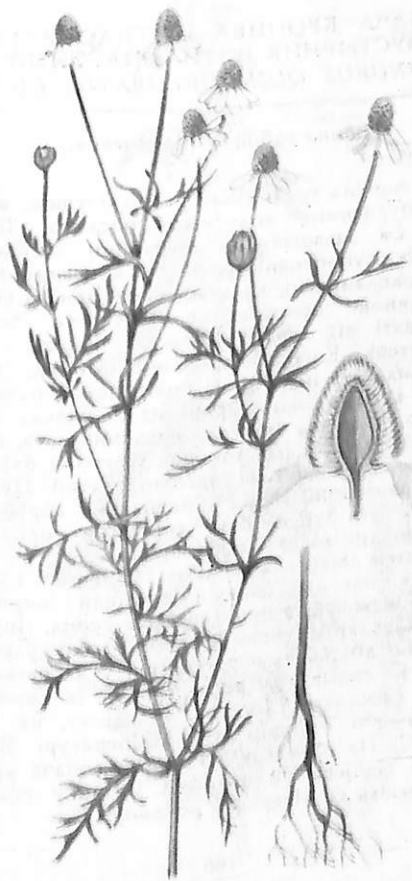
РОМАШКА ЛІКАРСЬКА
РОМАШКА ЛЕКАРСТВЕННАЯ
CHAMOMILLA RECUTITA (L.)
RAUSCHERT.

Родина складноцвіті (айстрові)

Однорічна рослина 15–60 см заввишки, з розгалуженим, борозенчастим стеблом. Листки чергові, 2–3-перисто-розсічені, сидячі. Квітки дрібні, зібрані у верхівкові суцвіття – кошики. Крайові квітки кошиків язичкові, білі, серединні – трубчасті, жовті, містяться на довгому, конічному, всередині порожнистому квітколожі. Цвіте в червні – серпні. Плід – довгаста сім'янка без чубка волосків. Рослина з сильним ароматним запахом. Роста невеликими заростями або групами на подвір'ях, біля доріг, на вулицях, у садах майже по всій території УРСР, проте на Поліссі – рідше. Культивується. Важлива лікарська рослина. Збирають суцвіття (кошики). Використовуються як потогінний, дезінфікуючий, в'яжучий, заспокійливий та протизапальний засіб. Кошики також використовують у парфюмерній промисловості.

Збирають кошики тільки на початку цвітіння, в суху погоду, вручну або гребінцем. Сушать на повітрі або в сушарці при температурі, не вищій 40 °С.

На ліки, крім кошиків ромашки лікарської, можна також заготовляти й кошики ромашки без'язичкової (*Ch. suaveolens* (Pursh) Rudb.). Це дуже поширена рослина.

СОБАЧА КРОПИВА П'ЯТИЛОПАТЕВА
ПУСТЫРНИК ПЯТИЛОПАСТНЫЙ
LEONURUS QUINQUELOBATUS GILIB.

Родина губоцвіті (ясноткові)

Багаторічна трав'яниста рослина ясно опушена відстовбурченими волосками рослина, 25–100 см заввишки, з 4-гранним стеблом. Листки супротивні, черешкові, яйцевидні або широколанцетні, пальчато-розсічені, з серцевинною основою, з нижнього боку білуваті від м'яких волосків. Верхні – 3-лопатеві. Квітки – зрослопелюсткові, неправильні, з подвійною оцвітиною в пазушних кільцях, що зібрані на верхівках пагонів. Чашечка трубчасто-дзвоникувата, з 5 колючими зубцями. Віночок двогубий, блідо-рожевий, зовні повстисто-волохатий. Цвіте у червні-липні. Плід – розпадний горішок. Росте як бур'ян біля доріг, на городах, засмічених місцях, поблизу жител. Важлива лікарська рослина. Препарати з квітучих пагонів собачої кропиви широко використовують при хворобах серця, гіпертонії, склерозі тощо. В останні роки культивують. Збирають верхівки квітучих пагонів 30–40 см завдовжки, зрізаючи їх серпом або ножицями. Сушать у затінку, на горіщі або сушарці при температурі 50–60 °С. На заході УРСР росте собача кропива серцева (*L. cardiaca* L.), яку також збирають як лікарську рослину.

СОСНА ЗВИЧАЙНА
СОСНА ОБЫКНОВЕННАЯ
PINUS SYLVESTRIS L.

Родина соснови

Вічнозелене дерево 25–50 м заввишки, з пірамідальною кроною, кільчастим галузненням, товстим стовбуром, укритим червоно-бурою лускуватою корою. Хвоїнки темно-зелені, колючі, жолобчасті, містяться по дві на вкорочених пагонах. Рослина з одностатевими шишечками, однодомна. Чоловічі шишечки жовті, яйцеподібні, колосоподібно зібрані біля основи молодих пагонів. Жіночі — червонуваті, поодинокі, містяться у верхній частині молодих пагонів. Спороносить у травні. Після запліднення з жіночих шишечок утворюються спочатку зелені, а потім сірувато-бурі, здерев'янілі шишки з насінням. Насіння чорнувате з півчастим крильцем. Сосна звичайна утворює чисті й мішані ліси. Росте на Поліссі, в північній частині лісостепової та степової зон.

Деревина сосни дуже ціниться як будівельний матеріал. З неї також добувають деревний оцет, дьоготь, активоване вугілля. Із сосни підсочуванням збирають живицю, з якої виготовляють скипидар і каніфоль. З хвої сосни готують хвойно-вітамінне борошно, що є цінним кормом для сільськогосподарських тварин.

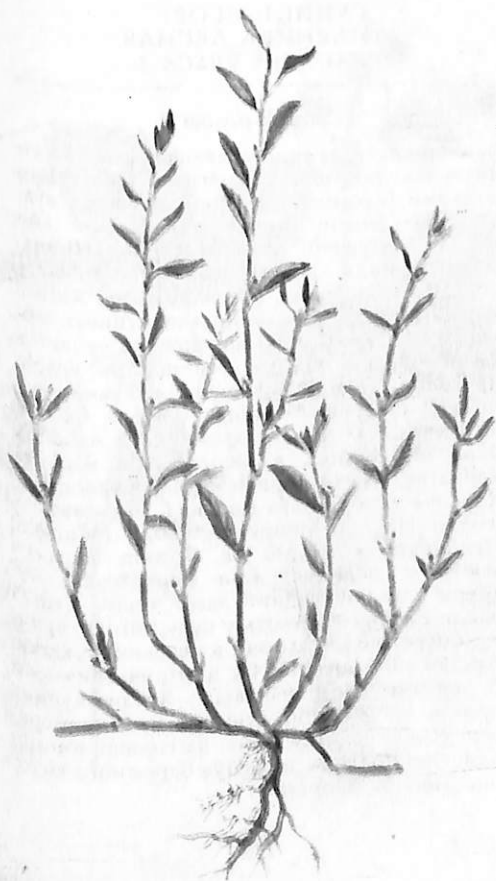
Сосна ціниться також як декоративна та фітонцидна рослина, що має велике санітарно-гігієнічне значення.

СПОРИШ ЗВИЧАЙНИЙ
ГОРЕЦ ПТИЧИЙ
POLYGONUM AVICULARE L.

Родина гречкові

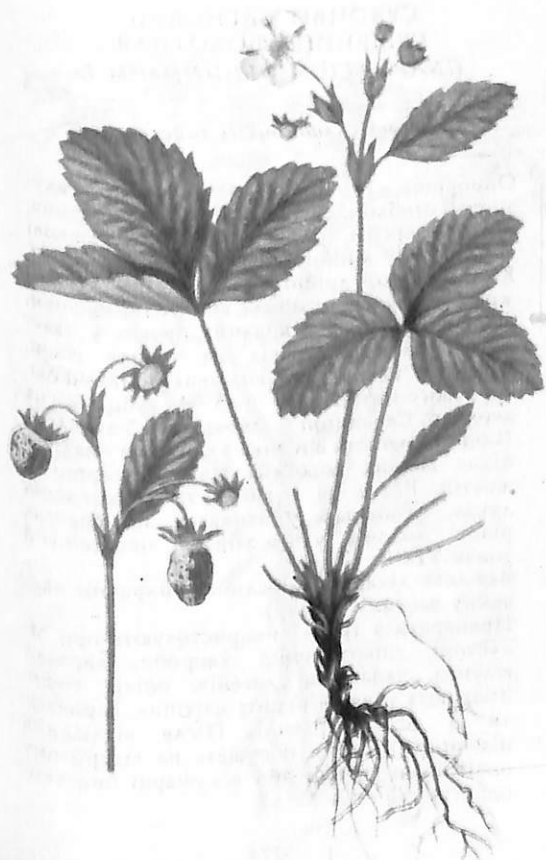
Однорічна, 5—20 см заввишки рослина з лежачим стеблом і гіллястими висхідними пагонами. Листки маленькі, чергові, овальні, сизо-зелені, з лінійною або довгастою пластинкою, що біля основи має трубчасту піхву. Квітки дрібні, малопомітні, правильні, з 5-членною зеленуватою (по краях білою або рожевою) подвійною оцвіткою, містяться по 2—5 у пазусі листків. Тичинок 8. Маточка одна з короткими стовпчиками. Цвіте у травні — жовтні. Плід — тригранний, чорний горішок. Росте як бур'ян біля доріг, жител по всій території УРСР. Часто утворює суцільні зарості. Лікарська рослина. Препарати з трави споришу здавна використовуються як сечогінний, кровоспинний, загальнозміцнювальний засіб. Трава споришу має високі кормові якості й широко використовується як корм для худоби. Медоносна та фарбувальна рослина. Спориш добре витримує витоптування і швидко відростає, тому його використовують для залуження аеродромів, стадіонів, газонів тощо. Траву спориша збирають протягом літа. Надземну частину зрізають ножем, серпом, скошують. Сушать на горищі або під наметом.

СУНИЦІ ЛІСОВІ
ЗЕМЛЯНИКА ЛЕСНАЯ
FRAGARIA VESCA L.

Родина розові

Багаторічна трав'яниста невисока, 5–30 см заввишки, рослина з довгими, повзучими пагонами (вусами), що укорінюються у вузлах. Квітконосні стебла пряmostоячі або висхідні, опушені, малооблиствені. Прикореневі листки довгочерешкові, трійчасті, шовковисто-опушені, з прилистками. Квітки правильні, білі, в 5-членною оцвітиною, зібрані у верхівкові рідкі щитковидні суцвіття. Цвіте у травні. Плоди ягодоподібні, яскраво-червоні, до основи вкриті сім'янками, досягають у червні – липні. Росте на лісових галявинах, узліссях, у хвойних та мішаних лісах на Поліссі, в лісостеповій зоні та Карпатах. Часто утворює суцільні зарості. Харчова та лікарська рослина. Споживають плоди. На ліки збирають плоди і листки. Препарати з плодів та листків застосовують у медицині при кровотечах, недокрів'ї, як сечогінний засіб тощо. Стиглі плоди суниць збирають у суху погоду, вручну, обережно складаючи в невеликі кошики. Листки збирають під час цвітіння, зриваючи їх руками, без черешків. Ягоди суниць сушать у печі або сушарці при температурі 60–65 °С. Листки – на горищі або під наметом. Рослина потребує бережного використання та охорони.

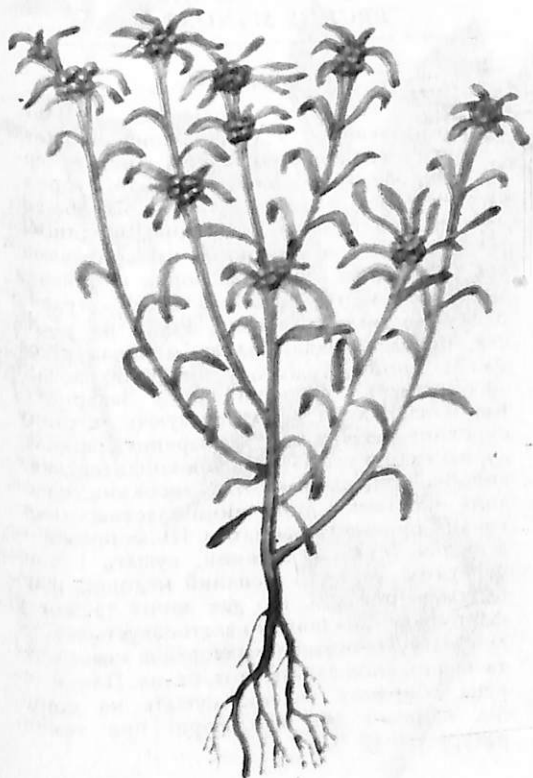
СУХОЦВІТ БАГНОВИЙ
СУШЕНИЦА БОЛОТНАЯ
GNAPHALIUM ULIGINOSUM L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Однорічна, 10–25 см заввишки, з галузистим стеблом, сірувато-повстиста рослина. Листки чергові, цілокраї, короткочерешкові або сидячі, лінійно-довгасті або ланцетні. Квітки дуже дрібні, маловиразні, світложовті, зібрані в маленькі яйцевидні кошики, скупчені по 2–4 в щільних пучках у пазухах верхніх листочків на кінцях гілок. Крайові квітки в кошиках — маточкові, трубчасто-нитковидні з 3–4 зубцями на верхівці. Середні — двостатеві, 5-зубчасті. Плід — довгаста сім'янка з чубком з опадних білих ламких волосків. Цвіте в серпні — жовтні. Ростає на вологих та заболочених луках, галявинах, у заплавах, по берегах річок, водойм у лісовій і лісостеповій зонах УРСР.

Важлива лікарська рослина. Збирають надземну частину (траву).

Препарати з трави використовують при лікуванні гіпертонічної хвороби, виразки шлунка, запалення легенів, опіків тощо. Збирають траву в період цвітіння, вириваючи її всю із землі. Після відділення підземної частини її сушать на відкритому повітрі, на горіщі або в сушарці при температурі 30–40 °С.

ТЕРЕН ЗВИЧАЙНИЙ
ТЕРН КОЛЮЧИЙ
PRUNUS SPINOSA L.

Родина розові

Колючий гіллястий кущ або деревце, 1—4 м заввишки, з ширококонусовидною кроною і темно-сірою корою. Листки чергові, видовжено-оберненояйцевидні, городчасто-пилчасті. Квітки правильні, білі або зеленуваті, з 5-членною оцвітиною, поодинокі, рідше по 2—3, з короткими квітконіжками. Плід — куляста, соковита, чорна кістянка з восковим нальотом. Цвіте у квітні — травні, плоди досягають восени. Ростає на узліссях, по чагарниках, балках, долинах річок на Західному Поліссі, у північній частині лісостепової і степової зон, у Закарпатті, Карпатах. Плоди використовують як цінну сировину для виробництва варення, мармеладу, пастили, цукатів та інших кондитерських виробів. Вони відзначаються високими смаковими якістьми і дієтичними властивостями, тонким приємним ароматом. Після проморожування їх їдять свіжими, сушать і консервують. Терен — весняний медонос, фарбувальна рослина, що дає чорну та жовту фарбу. Рослина широко застосовується в зеленому будівництві для створення живоплотів та закріплення схилів, ярів, балок. Плоди терена збирають восени; сушать на сонці, під наметом або в сушарці при температурі 45—50 °С.

ЦИКОРІЙ ДИКИЙ
ЦИКОРІЙ ДИКИЙ
CICHORIUM INTYBUS L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста гола або щетинисто-волосиста рослина з довгим м'ясистим веретеновидним коренем. Стебло 30—150 см заввишки, поодиноке, прямостояче, ребристе, шершаве з відстовбурченими під прямим кутом гілками та розеткою прикореневих листків. Стеблові листки чергові, сидячі, ланцетовидні, гострозубчасті. Прикореневі — перистонадрізані, черешкові. Квітки блакитні, досить великі, язичкові, в суцвіт'ях-кошиках, по 1—3 на верхівках стебел, пагонів та в пазухах листків. Цвіте з червня по серпень. Плід — гола сім'янка з коротким чубком, що його утворюють маленькі зрослі півки. Росте здебільшого невеликими групами чи рідкими заростями як бур'ян по всій території УРСР на узбіччях, біля жител, на схилах, луках тощо. У ряді районів республіки цикорій культивують. Корені цикорію широко використовують для виготовлення заміни кави. З молодих листків та пагонів готують салати та різні приправи. Препарати з коренів збуджують діяльність органів травлення. Корені заготовляють восени, викопуючи їх лопатами. Товсті — розрізають уздовж, довгі — упоперек на частини. Сушать у сушарці або печі.

ЦМИН ПІСКОВИЙ
ЦМИН ПЕСЧАНИЙ
HELICHRYSUM ARENARIUM L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина 30—50 см заввишки, з кількома білоповстистими стеблами. Листки цілісні, чергові, сидячі, довгасті або ланцетні. Квітки дрібні, трубчасті, зібрані в невеликі кулясті золотисто-жовті кошики, які утворюють на верхівках стебел густі щиткоподібні суцвіття. Цвіте в липні — вересні. Плоди — довгасті сім'янки з чубком білих, ламких волосків. Росте майже по всій території України, в соснових і мішаних лісах, на галявинах, піщаних місцях.

Важлива лікарська рослина. Препарати з кошиків цмину застосовують у медицині як жовчогінний та кровоспинний засіб. Суцвіття збирають на початку цвітіння, ще до розкриття кошиків, обриваючи їх руками або зрізаючи ножицями. Сушать у затінку. В сушарці або в печі сушити не слід. Під час збирання кошиків забороняється виривати рослини з коренями. На масиві його заростей треба залишати частину квітучих рослин для їх поновлення. Цмин — декоративна, посухостійка і невибаглива рослина.

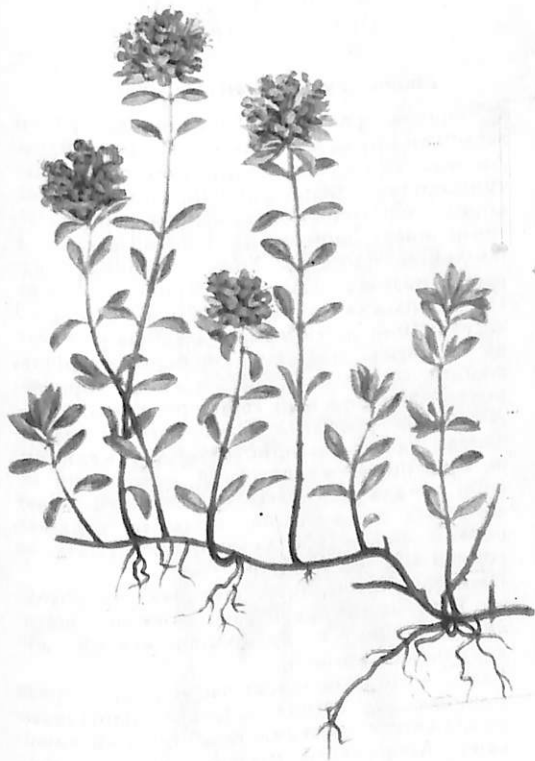

ЧЕБРЕЦЬ ЗВИЧАЙНИЙ
ТИМ'ЯН ПОЛЗУЧИЙ
THYMUS SERPILLUM L.

Родина губоцвіті. (ясноткові)

Приземкуватий кореневищний напівкущик 5—15 см заввишки з висхідними квітконосними та повзучими безквітковими стеблами. Листки дрібні, супротивні, овальні, цілокраї, з приємним, як і квітки, запахом. Квітки дрібні, двогубі, рожево-фіолетові або рожево-лілові, зібрані в щільні головчасті верхівкові суцвіття. Плід — розпадний горішок. Цвіте у травні — липні. Ростає у хвойних та мішаних лісах, на галявинах, узліссях, борових пісках на Поліссі та в Карпатах.

Лікарська та ефіроолійна рослина. Препарати з трави широко використовують у медицині як відхаркувальний, антисептичний, беззаспокійливий та глистогінний засіб. Чебрець містить ефірну олію із значним вмістом тимолу, який застосовують у миловарінні, парфюмерній та харчовій промисловості. Із зелених листків і молодих пагонів чебрецю готують салати, приправи до м'ясних і рибних страв. Їх використовують також для ароматизації сиру, соусів, ковбас, кондитерських виробів, при засолуванні та маринуванні овочів тощо. Траву чебрецю збирають під час цвітіння, зрізаючи її ножем, ножицями або секатором. Сушать у затінку, під наметом або на вогнищі.

ЧЕРЕДА ТРИРОЗДІЛЬНА
ЧЕРЕДА ТРЕХРАЗДЕЛЬНАЯ
VIDENS TRIPARTITA L.

Родина складноцвіті (айстрові)

Однорічна трав'яниста рослина 50–60 см заввишки з прямостоячим гіллястим стеблом. Листки, як і гілки, супротивні, глибокотрироздільні, рідше цілісні, темно-зелені, короткочерешкові. Квітки дрібні, трубчасті, темно-жовті, зібрані на кінцях гілочок у поодинокі (або по 2–3) кошики середнього розміру. Цвіте у серпні – вересні. Плід – плоска коричнева сім'янка з 2–3 зазубреними щетинками на верхівці. Роста на вологих місцях, по берегах річок, водойм, на болотах, як бур'ян на городах, полях майже по всій території України.

Лікарська рослина. Препарати з трави череди здавна використовують у медицині як сечогінний, жовчогінний, потогінний засоби та для поліпшення травлення. Траву збирають до цвітіння, зрізаючи верхівки рослин ножем або секатором. Сушать на горіщі або під наметом.

Пізньолітній медонос, фарбувальна рослина. Нею можна фарбувати шовкові і шерстяні тканини в кремовий, жовтий або коричневий кольори.

Разом з трироздільною часто росте череда поникла (*V. serotina* L.), яка відрізняється цілісними листками та пониклими кошиками. Лікарського значення вона не має.

ЧЕРЕМХА ЗВИЧАЙНА
ЧЕРЕМУХА ОБЫКНОВЕННАЯ
PADUS AVIUM MILL.

Родина розові

Куш або деревце 2—10 м заввишки з густою кроною та сірувато-чорною корою з добре помітними сочевичками. Молоді пагони вишнево-червоні, з характерним різким запахом. Листки чергові, тонкі, довгастоеліптичні, дрібнопилчасті, короткочерешкові. Квітки пахучі, численні, білі, роздільнопелюсткові, з 5-членною оцвітиною, зібрані в густі пониклі китиці. Цвіте у квітні — травні. Плід — однонасінна, чорна, блискуча, терпкувата на смак, солодка кістянка, досягає у липні — серпні. Росте майже по всій території УРСР у мішаних і листяних лісах, чагарниках, на заплавах, луках, уздовж річок і озер.

Плоди черемхи солодкуваті, незрілі — терпкуваті. Їх споживають свіжими та особливо переробленими. З плодів готують киселі, желе, начинки для пирогів, сушать і консервують. Плоди черемхи мають також лікувальне значення як в'яжучий засіб. Рослина фарбувальна, інсектицидна. Відзначається особливою декоративністю. Прикрашає парки, лісопарки, сквери тощо. Плоди черемхи збирають з китицями в період повної стиглості. Сушать на сонці, у печі або сушарці при температурі до 40—50 °С. Черемха потребує бережного використання та охорони.

ЧОРНИЦЯ
ЧЕРНИКА
VACCINIUM MURTILLUS L.

Родина брусничні

Кущик 15—30 см заввишки з довгим повзучим кореневищем та розгалуженими висхідними зеленими гострорібрими гілочками. Листки невеликі, чергові, яйцевидні, світло-зелені, дрібнопилчасті, тонкі, на зиму опадають. Квітки дрібні, зеленувато-рожеві, кулясто-гльчикоподібні, пониклі, містяться поодинокі або по 2 у пазухах листків. Плід — куляста чорно-синя соковита ягода із сизуватим нальотом. Цвіте в травні — квітні, плоди досягають у липні. Росте в сирих хвойних та мішаних лісах, на галявинах, полонинах на Поліссі, півночі лісостепової зони та в Карпатах. Утворює суцільні зарості на значних площах.

Цінна харчова і лікарська рослина. Листки чорниці застосовують при лікуванні початкових форм діабету. Ягоди збирають вручну або за допомогою спеціальних гребінців. Сушать на відкритому повітрі, в сушарці або печі при температурі, не вищій 50—60 °С. Листки збирають вручну в період цвітіння. Сушать у тіні або на горіщі. Чорниці потребують особливо бережного використання та охорони. Чорниця — фарбувальна та медоносна рослина. Мед з неї прозорий, ароматний, має лікувальні та дієтичні властивості.

ШИПШИНА СОБАЧА
ШИПОВНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
ROSA CANINA L.

Родина розові

Куш 1,5—2,5 м заввишки з дуговидними колючими гілками. Молоді пагони зеленува-то-червоні, з тонкими шипиками і щетинка-ми. Листки з прилистками, чергові, непарноперисті, з 7(9) овальними, пилчастими листочками. Квітки великі, правильні, запашні, рожеві, з 5-членною оцвітиною, поодинокі, рідше по 3—5 у щитковидних суцвіттях. Плоди ягодоподібні, червоно-оранжеві, з численними волосистими сім'я-ками. Цвіте у травні — червні, плоди дос-тигають у серпні — вересні. Росте майже по всій території УРСР по узліссях, схилах ярів, рідше в мішаних і листяних лісах.

Плоди шипшини високо ціняться у медицині. З них готують різні вітамінні препарати у вигляді таблеток, концентрованих соків, джемів тощо. Препарати з плодів шипшини застосовують також при лікуванні авітамі-нозу, хвороб печінки, нирок та шлунково-кишкового тракту. З плодів шипшини го-тують варення, повидло, джеми, різні напої тощо. Пелюстки квіток є сировина для ефірно-олійної та парфюмерної промисло-вості. Шипшина — медоносна рослина. Пло-ди збирають вручну, в брезентових рукави-цях. Сушать у печі або сушарці при темпера-турі 80—90 °С. Потребує бережного ви-користання.

ЩАВЕЛЬ КІНСЬКИЙ
ЩАВЕЛЬ КОНСКИЙ
RUMEX CONFERTUS WILLD.

Родина гречкові

Багаторічна міцна трав'яниста рослина з товстим розгалуженим кореневищем. Стебло пряmostояче, борозенчасте, високе, до 1,5 м заввишки, у верхній частині розгалужене. Листки великі, трикутно-яйцевидні, знизу коротко опушені. Прикореневі — більші, довгочерешкові, по краю хвилясті. Верхні — з коротким черешком. Квітки дрібні, невиразні, зібрані кільцями в майже безлисте вузьковолотисте суцвіття. Цвіте в червні — липні. Плід — тригранний горішок. Росте майже по всій території УРСР на луках, узліссях, узбіччях, по берегах річок та особливо на вигонах, де нерідко утворює зріджені зарості на значних площах.

Препарати з кореневища та коренів щавлю кінського застосовують у медицині як в'яжучий засіб при шлунково-кишкових захворюваннях. Збирають кореневища та корені восени, викопуючи їх лопатою. Миють у холодній воді й сушать на горіщі або під наметом. Товсті кореневища розрізають уздовж. Поряд із щавлем кінським росте щавель кучерявий (*R. crispus* L.), кореневища з коренями якого також заготовляють на ліки. Другий вид щавлю — щавель кислий (*R. acetosa* L.) — широко використовується як харчова рослина.

ЯБЛУНЯ ЛІСОВА
ЯБЛОНЯ ЛЕСНАЯ
MALUS SYLVESTRIS L.

Родина розові

Дерево, рідше кущ 10—15 м заввишки із світлою тріщинувато-лускатою корою та гілками, що часто закінчуються міцними колючками. Листки чергові, довгасто-яйцевидні або майже округлі, дрібнозубчасті або подвійно-пилчасто-зубчасті. Квітки правильні, досить великі, білі або рожеві, з 5-членною оцвітиною, зібрані у малоквіткові зонтиковидні суцвіття. Плоди жовто-зелені, іноді червонуваті, кулясті округло-яйцевидні, яблуковидні. Цвіте у травні, плоди досягають у вересні — жовтні. Рoste майже по всій території УРСР, у дикому стані і в культурі (особливо в полезахисних смугах та розсадниках, уздовж доріг і зрошувальних каналів).

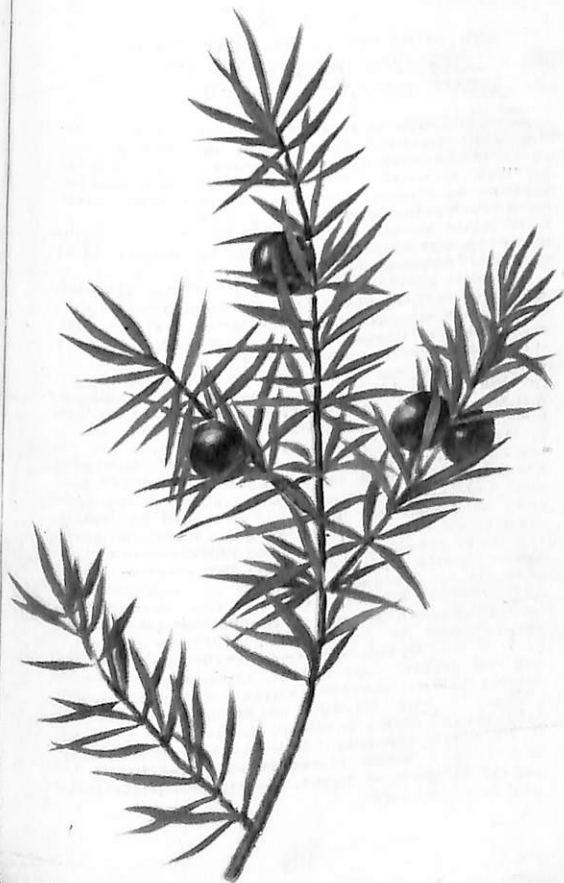
Харчова й медоносна рослина. Плоди споживають свіжими після тривалого влєжування. Використовують переважно сушеними і для переробки. Збирають плоди (дикі яблука) стиглими. Зберігають їх свіжими в холодних приміщеннях (при нульовій температурі) і відправляють на переробку або сушать у сушарці при температурі 60 °С чи на сонці. Яблуня лісова — фарбувальна та медоносна рослина. Ціниться також як декоративна рослина, що досить стійка до газів, диму, засолення ґрунту тощо.

ЯЛОВЕЦЬ ЗВИЧАЙНИЙ
МОЖЖЕВЕЛЬНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
JUNIPERUS COMMUNIS L.

Родина кипарисові

Вічнозелений кущ або деревце 4—6 м заввишки з конусоподібною або яйцеподібною кроною, прямим стовбуром, укритим сірувато-бурою корою. Хвоїнки колючі, кілюваті, зверху білуваті, з восковим нальотом, зісподу зелені, блискучі, містяться кільчасто по три на молодих пагонах, тримаються на гілках 3—4 роки. Рослина дводомна. Чоловічі органи спороношення мають вигляд яскраво-жовтих колосків, жіночі — шишечок, що нагадують зелені бруньки. Після запліднення луски жіночих шишечок зростаються й утворюють соковиту зелену шишкоягоду, в якій розвивається насіння. Зріла шишкоягода чорна, із восковим нальотом або без нього. Запилюється у квітні — травні, шишкоягоди досягають у вересні. Ростає в Карпатах та на Поліссі в підліску хвойних і мішаних лісів. Лікарська рослина. Препарати з шишкоягід застосовують у медицині як сечогінний, відхаркувальний та дезинфікуючий засіб. Із шишкоягід та хвої ялівцю добувають ефірну олію. Деревина використовується для виготовлення дрібних токарних і столярних виробів. Шишкоягоди збирають восени. Сушать на горіщі; у печі або в сушарці сушити не можна. Шишкоягоди можуть тривалий час зберігатись при температурі близько 0 °С свіжими.

ПРАВИЛА
ЗБИРАННЯ, ПЕРВИННОЇ ПЕРЕРОБКИ
ТА ОХОРОНИ ДИКОРΟΣЛИХ
КОРИСНИХ РОСЛИН

1. Дикорослі корисні рослини збирають у місцевостях, віддалених від населених пунктів, промислових підприємств. Не збирають рослини, що ростуть у лісопаркових частинах зеленої зони населених пунктів, а також на посівах, городах, лісових площах, садах після обробки їх пестицидами.
2. Надземні частини рослин збирають у суху, сонячну погоду, підземні — у будь-яку погоду, оскільки перед сушінням їх промивають водою.
3. Збирають рослини, залежно від характеру сировини, вручну (збираючи руками) або зрізаючи ножем, ножницями, пилакою, секатором, гілкорізом, серпом або навіть, косою. Підземні частини (корені, кореневища) викопують лопатою, копачем тощо.
4. Траву і підземні частини рослин під час збирання, щоб запобігти їх псуванню, складають у кошики, мішки (паперові або з тканини), відра. Соковиті, ніжні плоди — в невеликі плетені кошики або решета.
5. Перед тим, як сушити зібрану сировину, її ретельно переглядають, сортують, відкидаючи пошкоджені або побурілі, пожовклі частини, а також домішки сторонніх рослин. Сушать рослини залежно від характеру сировини на відкритому повітрі (у тіні або на сонці), під наметом, на горіщі із залізним або шиферним дахом та в інших приміщеннях з доброю вентиляцією. Сушать також у печах, сушарнях або газових духовках. Сировину під час сушіння розкладають на папері або тканині тонким шаром й час від часу перемішують. При оптимальній температурі та добрій вентиляції сировина висихає за 3–7 днів, у печі або сушарці — за 1–2 дні. Правильно висушена сировина звичайно має такі ознаки: кора, листки, трава, корені та кореневища стають ламкими; квітки та суцвіття розтираються в пил; соковиті плоди при стиснанні не забурдують руки і не залипаються в грудки.
6. Висушену сировину залежно від її особливостей вкладають у мішки (паперові або з тканини), дерев'яні або фанерні ящики, вистелені всередині папером, та в іншу тару.

Духмяну, як і отруйну, сировину тримають окремо від інших рослин.

7. Дбати про збереження та відтворення природних запасів рослинної сировини. Для цього потрібно:

— бруньки і кору слід збирати, по можливості, тільки із зрубаних дерев та кущів (на лісосіках, під час вибіркових вирубок дерев тощо);

— рослини, з яких збирають лише надземну частину, ні в якому разі (крім деяких винятків) не можна викопувати або виривати з ґрунту разом з підземною частиною;

— для природного відтворення необхідно залишати незайманим найбільш розвинені, так звані маточні екземпляри;

— на суцільних мисавах можна збирати рослини раз у три роки, при цьому під час збирання слід залишати не менш, як 1/3 рослин;

— корені та кореневища слід збирати переважно лише після досягання та обсіпання насіння;

— збираючи листки, слід залишати їх на рослині не менше 25–30 %.

Особливу увагу слід звернути на рослини, що мають обмежене поширення і запаси їх незначні. Це такі рослини:

Авран лікарський
Аір звичайний
Алтея лікарська
Багно звичайне
Барвінок малий
Барбарис звичайний
Бобівник трилистяний
Брусниця
Буяки
Валеріана лікарська
Вовчуг польовий
Гадючник звичайний
Горицвіт весняний
Дерен справжній
Дріоптерис чоловічий
Звіробій звичайний
Золототисячник малий
Золототисячник гарньєнський
Калина звичайна

Конвалія звичайна
 Костяниця
 Крушина ламка
 Ліщина звичайна
 Материнка звичайна
 Мильнянка лікарська
 Мучниця звичайна
 Наперстянка великоцвіта
 Оман високий
 Осока парвська
 Остудник голий
 Первоцвіт весняний
 Перстач прямостоячий
 Півники болотні
 Плаун булавовидний
 Рододендрон жовтий
 Ромашка лікарська
 Сумах дубиальний
 Суниця лісові
 Сухоцвіт багновий
 Цмин пісковий
 Чапалоч пахуча
 Чебрець
 Чемериця Лобеля
 Чорниця

Державний комітет охорони природи Української РСР дозволяє збирати ці рослини лише тим громадянам, які мають посвідчення збирача дикорослих корисних рослин.

КАЛЕНДАР ЗБИРАННЯ СИРОВИНИ ДИКОРΟΣЛИХ, ХАРЧОВИХ, ЛІКАРСЬКИХ І ТЕХНІЧНИХ РОСЛИН

Місяць	Рослинна сировина
Лютий — березень	<i>Сік</i> — берези. <i>Бруньки</i> — берези, сосни. <i>Супліддя</i> — вільхи
Березень — квітень	<i>Кора</i> — дуба, калини, крушини, барбарису. <i>Бруньки</i> — берези, сосни, тополі
Квітень — травень	<i>Кора</i> — дуба, крушини, барбарису. <i>Листки</i> — брусниці, конвалії, мучниці. <i>Квітки</i> — підбілу, рододендрона, терну. <i>Трава</i> — горцивіту, грициків
Травень — червень	<i>Листки</i> — барбарису, суніць, кропиви, первоцвіту, подорожника, мучниці, берези. <i>Трава</i> — горцивіту, конвалії, грициків, чистотілу, фіалки триколірної. <i>Квітки</i> — глоду, бузини, конвалії, липи
Червень — липень	<i>Листки</i> — кропиви, підбілу, терну, рожника, скупії, сумаху, бяхаменерію. <i>Плоди</i> — малини, вишні хів, костяниці, шовковиці, вишні кушчової. <i>Трава</i> — барвінку, гірчаків, остудника, материнки, чапалочі, грициків, собачої кропиви, хвоща, чебрецю, череди. <i>Квітки</i> — липи, ромашки, дерев'яни — аїру.
Липень — серпень	<i>Кореневища з коренями</i> — аїру. <i>Листки</i> — підбілу, подорожника, мучниці. <i>Трава</i> — гірчача, споришу, звіробою, золототисячника, грициків, полину, собачої кропиви, сухоцвіту, дерев'яни, череди. <i>Квітки</i> — цмину, дивини, пижма. <i>Плоди</i> — шовковиці, вишні магалебської

Серпень — вересень	<i>Кореневища з коренями</i> — алтеї, валеріани, оману, перстачу. <i>Трава</i> — багна. <i>Плоди</i> — глоду, бузини, жостеру, калини, обліпихи, маслинки, шипшини, ліщини, ожини, терну
Вересень — жовтень	<i>Кореневища з коренями</i> — айру, алтеї, півників, валеріани, гадючника, первоцвіту, мильнянки, вовчуга, чемериці, щавлю, пірню. <i>Плоди</i> — глоду, жостеру, ялівцю, горобини, шипшини, бука, терну, яблуні, груші. <i>Кора коренів</i> — бруслини.
Жовтень — листопад	<i>Корені</i> — барбарису. <i>Кора коренів</i> — бруслини. <i>Плоди</i> — ялівцю, горобини; журавлини
Грудень	<i>Трава</i> — омели

ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН

Авран лікарський	6	Гірчак перцевий	56
Аір звичайний	8	— почечуйний	56
Алтея лікарська	10	Глід український	58
Багно звичайне	12	Горичвіт весняний	60
Барбарис звичайний	14	Горіх волоський	62
Барвінок малий	16	Горобина звичайна	64
— трав'янистий	16	Граб звичайний	66
Береза бородавчаста	18	Грицики звичайні	68
— пухнаста	18	Груша звичайна	70
Берека	20	Деревій благородний	72
Блекота чорна	22	— звичайний	72
Бобівник трилистяний	24	— щетинистий	72
Бруслина бородавчаста	24	— звичайний	74
— європейська	26	Дерен справжній	76
Брусниця	28	Дивина густоквіткова	76
Бузина трав'яниста	30	Дріоптерис чоловічий	78
Бук лісовий	30	Дуб звичайний	80
— східний	32	Дурман звичайний	82
Буркун білий	32	Жостір проносний	84
— лікарський	32	Журавлина звичайна	86
Бухи	34	Звіробій звичайний	88
Валеріана лікарська	36	Золототисячник малий	90
Верба біла	38	— гарньєнський	90
Верес звичайний	40	Калина звичайна	92
Вероніка дівровна	42	Клен звичайний	94
— довголиста	42	— польовий	94
— лікарська	42	— татарський	94
— колосиста	42	— явір	96
Вишня кущова	44	Конвалія звичайна	98
— магадебська	44	Копитняк європейський	98
Вільха касейка	46	Коронарія зозулин	100
— сіра	46	цвіт	102
Вовчуг польовий	48	Костяниця	104
Волошка синя	50	Кропива дводомна	104
Гадючник в'язодистий	52	— жалка	106
Гіркокаштан звичайний	54	Крушина ламка	108
		Кульбаба лікарська	110
		Липа серцелиста	110
		Ліщина звичайна	112

Лобода біла	114	Півники болотні	154
— червона	114	Підбіл звичайний	156
Лопух павутинистий	116	Плаун булавовидний	158
— справжній	116	Подорожник великий	160
Лутига садова	114	— ланцетолистий	160
— розлога	114	— середній	160
Малина	118	Полин гіркий	162
Маслинка вузько-листа	120	— звичайний	162
Материнка звичайна	122	Ромашка без'язичкова	164
Мильнянка лікарська	124	— лікарська	164
Мучниця звичайна	126	Собача кропива п'ятилопатева	166
Наперстянка великоцвітна	128	— серцева	166
Обліліха крушиновидна	130	Сосна звичайна	168
Ожина сиза	132	Спориш звичайний	170
Оман високий	134	Суниця лісова	172
Омела біла	136	Сухоцвіт багновий	174
Осика	138	Терен звичайний	176
Осока парвська	140	Цикорій дикий	178
Остудник багатощабний	142	Цмин пісковий	180
— голий	142	Чебрець звичайний	182
Очерет звичайний	144	Черета трироздільна	184
Первоцвіт весняний	146	Черемха звичайна	186
Перстач білий	148	Чорниця	188
— прямостоячий	148	Шипшина собача	190
Пижмо звичайне	150	Щавель кислий	192
Пирій повзучий	152	— кінський	192
		Яблуна лісова	194
		Яловець звичайний	196

ПОКАЖЧИК РОСІЙСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН

Авран лікарственный	6	Ежевика сизая	132
Адонис весенний	60	Жостер слабительный	84
Аир обыкновенный	8	Зверобой продырявленный	88
Атей лекарственный	10	Земляника лесная	172
Багульник болотный	12	Золототысячник малый	90
Барбарис обыкновенный	14	Ива	38
Барвинок малый	16	Ирис болотный	154
Белена черная	20	Калина обыкновенная	92
Береза повислая	18	Кизил обыкновенный	74
Бересклет бородавчатый	24	Каен остролистый	94
Боярышник украинский	58	Клюква обыкновенная	86
Брусника	26	Конский каштан	54
Бузина черная	28	Копытень европейский	98
Бук обыкновенный	30	Коровяк густоцветковый	76
Валериана лекарственная	36	Костяника	102
Василек синий	50	Крапива двудомная	104
Вахта трехлистная	22	Крушина ломкая	106
Вереск обыкновенный	40	Лабазник обыкновенный	52
Вероника лекарственная	42	Ландыш майский	96
Вишня кустарниковая	44	Лапчатка прямостоячая	148
Голубика	34	Лещина обыкновенная	112
Горец птичий	170	Липа сердцевидная	110
Горицвет весенний	60	Лопух большой	116
— кукушкин	100	Лох узколистный	120
Граб обыкновенный	66	Малина обыкновенная	118
Груша обыкновенная	70	Марь белая	114
Грыжник голый	142	Мать-и-мачеха	156
Девясил высокий	134	Можжевельник обыкновенный	230
Донник лекарственный	32		
Дуб обыкновенный	80		
Дурман обыкновенный	82		
Душица обыкновенная	122		

Мыльнянка лекарственная	124	Пырей ползучий	152
Наперстянка крупноцветковая	128	Ромашка лекарственная	164
Облепиха крушиновидная	130	Рябина обыкновенная	64
Одуванчик лекарственный	108	Сосна обыкновенная	168
Ольха клейкая	46	Стальник полевой	48
Омела белая	136	Сушеница болотная	174
Орех грецкий	62	Терн колючий	176
Осина обыкновенная	138	Тимьян ползучий	182
Осока парвская	140	Толокнянка обыкновенная	126
Осокорь	190	Тростник обыкновенный	72
Пастушья сумка обыкновенная	68	Цикорий дикий	178
Первоцвет весенний	146	Цмин песчаный	180
Пижама обыкновенная	150	Череда трехраздельная	184
Плаун булавовидный	158	Черемуха обыкновенная	186
Подорожник большой	160	Черника	188
Польнь горькая	162	Шиповник обыкновенный	190
Пустырник пятилопастый	166	Щавель конский	192
		Щитовник мужской	78
		Яблоня лесная	194

Ефим Яковлевич Елин
 Наши зеленые сокровища

(на украинском языке)
 Киев «Радянська школа»

Зав. редакцією біології і хімії *Н. І. Зайченко*
 Редактор *А. Г. Кульчицька*
 Літредактор *О. В. Коваль*
 Художній редактор *М. Ф. Неварихаша*
 Малюнки і оформлення художника
М. М. Усова
 Технічний редактор *Т. В. Ільченко*
 Коректор *А. В. Ліпницька*
 Інформ. бланк № 5245

Здано до набору 20.11.85. Підписано до друку 10.06.86.
 БФ 04629. Формат 70×108/64. Папір № 1 офсетний.
 Гарнітура Бан. Спосіб друку офсетні. Умовн. друк. арк.
 4,55 + форз. 0,088. Умовн. фарбо-відб. 13,35. Обл.-видавн.
 арк. 5,86 + форз. 0,13. Тираж 150 000 пр. Видавн. № 29424.
 Зам. № 5—395. Ціна 70 к.

Видавництво «Радянська школа»,
 252053, Київ, Ю. Коцюбинського, 5.

Діапозитиви тексту виготовлені фотонабором на ГП РПО
 Київська книжкова фабрика «Жовтень», 252053, Київ-53.
 вул. Артема, 2/3.

З М І С Т

Вступ	3
Опис рослин	5
Правила збирання, первинної переробки та охорони дикорослих корисних рослин	198
Календар збирання сировини дикорослих, харчових, лікарських і технічних рослин	201
Показчик українських назв рослин	203
Показчик російських назв рослин	205

Єлін Ю. Я.

Є51 Наші зелені скарби. — К.: Рад. шк., 1986. — 208 с., іл. — (Бібл. сер.).

(В опр.): 70 к., 150 000 пр.

У книжці описано близько 100 видів дикорослих харчових, технічних, лікарських та інших рослин, які зустрічаються на території УРСР і використовуються людиною. Охарактеризовано особливості їх будови, показано їх господарське значення. Приділено увагу раціональному використанню й охороні рослин. Призначається для учнів загальноосвітньої школи.

Є $\frac{4802020000 - 255}{M210(04) - 86}$ 414-86

41.8

